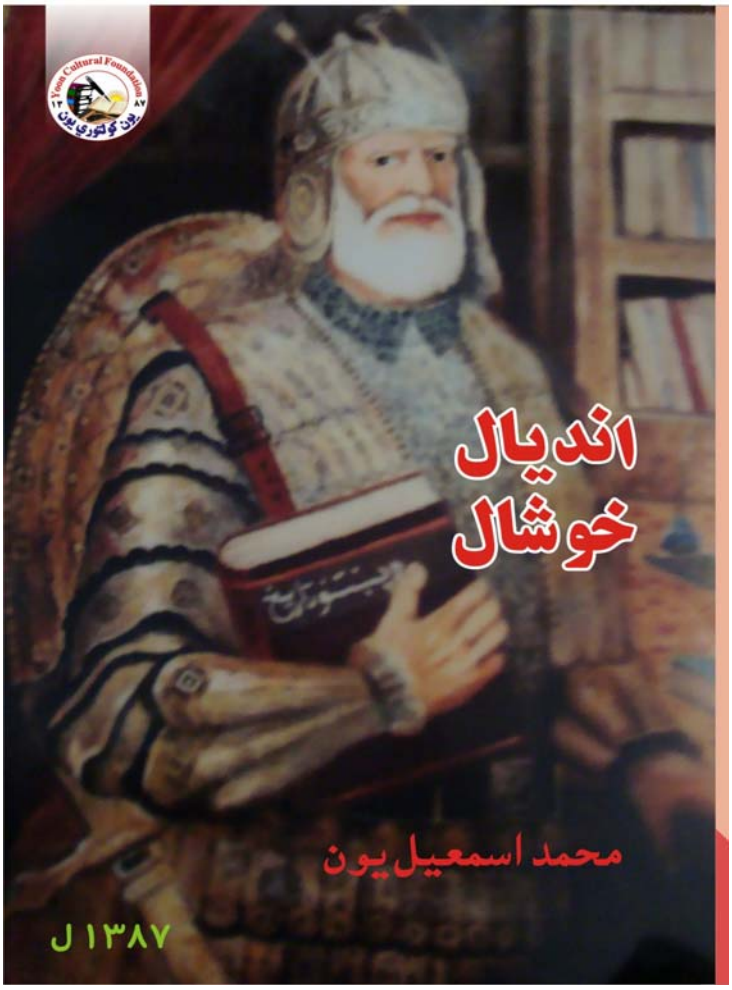

Ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

اندیال خوشال

لیکوال

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب ځانګړنې

نــــــوم:	اندیال خوشال
لــیــکـــوال:	محمد اسمعیل یون
خــپــرنــدوی:	یون کلتوري یون
لیککال:	۱۳۸۰ل
چـاپکال:	۱۳۸۷ل
چـاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیـــکـــــوال	
پرلـه پسـې نومره:	(۲۱)
د خـــپـــرنـــدوی	
پرلـه پسـې نومره:	(۲۱)
کـــــــمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

ketabton.com - The Digital Library

نیولیک

سرلیک	مخ
سریزه......الف
لومړی څپرکی
د خوشال بابا پېژندګلوي......۱
دویم څپرکی
د خوشال بابا اثار......۳۷
الف- منظوم اثار......۳۹
ب- منثور اثار......۴۷
دریم څپرکی
د خوشال د اند ځینې خواوې......۵۱
۱-صوفي خوشال......۵۱
۲- شاعر خوشال......۵۸
۳- فلسفي خوشال......۶۴
۴- کره کتونکی خوشال......۶۸
۵- ټولنپوه خوشال......۸۹
۶- رنځپوه (طبیب) خوشال......۹۵
۷- سیاستپوه خوشال......۱۰۳
۸- لیکګر (خطاط) خوشال......۱۱۱
څلورم څپرکی
پر خوشال بابا ځانګړي لیکل شوي کتابونه......۱۱۵
پایله......۱۲۹
اخځلیک......۱۳۰
د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه ۱۳۱

ketabton.com - The Digital Library

سریزه

له ۱۳۷۱ څخه تر ۱۳۸۰ ل کال پورې په کابل پوهنتون، پښتو څانګه کې پر تدریسي چارو بوخت وم، په څو سمسترونو کې د خوشال پېژندنې مضمون د تدریس چارې ماته راسپارل شوې وې، خو د یادو کلونو په ترخ کې دا مضمون چې په دوو سمسترونو کې تدریسېده، په متواتر ډول ماته نه و راسپارل شوی، نو ځکه خو د یو منظم تدریسي کتاب د لیکلو چارې برابرې نه شوې. ما د تدریس پر مهال اکثره د خوشال بابا په اړه له متفرقه اثارو، د بابا له خپلو اثارو او د نورو استادانو له هغو لکچرنوټونو څخه ګټه اخیسته، چې تر دې دمخه لیکل شوي وو او دا مهال زموږ په واک کې وو. یاد کلونه هغه مهال و، چې د بېلابېلو جګړو او نورو ډول ډول بندیزونو له امله پوهنتون لکه چې پخوا و او یا اوس دی، هسې او داسې نه و، نږدې ځلورنیم کلونه پوهنتون په مهاجرت او نږدې نور پنځه کلونه یې په بندیزونو کې تېر کړل. خو هغه وخت، کله چې هم د تدریس زمینه برابره شوې، له ما سره د خپل هر تدریسي مضمون لپاره د یوه تدریسي اثر د رامنځته کېدو هیله پیاوړې شوې

ketabton.com - The Digital Library

ده، د خوشال پېژندنې مضمون د تدریس پر مهال ماته دا ثرګنده شوه چې محصلین د خوشال د ژوندانه او مبارزو ترڅنګ د هغه فکري نړۍ لید ته هم زیات لېوال دي. د ۱۳۷۹ل کال په لومړیو کې ما د خپلې علمي ترفیع (پوهنملۍ علمي رتبې) لپاره د (خوشال اندو ژوند ته یوه لنډه کتنه) تر عنوان لاندې موضوع ثبت کړه. د پوهنتوني ترفیعاتو له قانون سره سم د یو کال په موده کې باید د ترفیع اثر بشپړ شي. د هغه وخت د حالاتو، ستونزو، بوختیاوو او تنګسیاوو په پام کې نیولو سره مې کله د ترفیع پر دې ټاکلې موضوع هم کار کاوه، نو کله چې د ترفیع ټاکلی وخت راورسېد، دا اثر هم د ترفیعاتو له غوښتنو سره سم بشپړ شو. د علمي ترفیع په توګه د دې اثر د ټاکنې پر مهال، زما هدف دا و چې دا اثر تر ترفیع وروسته د یوه تدریسي او یا هم د یوه مرستندوی تدریسي اثر په توګه محصلینو ته وړاندې کړم، د تدریس په بهیر کې د دې اثر اړانه او منځپانګه ورو ورو پسې بډایه او بیا به یې وروسته د یوه مناسب تدریسي کتاب په توګه چاپ کړم، خو د تېرو کلونو په بهیر کې ماته د ګڼو نورو عواملو او بوختیاوو له امله

ketabton.com - The Digital Library

ددې زمينه برابره نه شوه، چې يا پر دې اثر نور كار وكړم او نه هم د تدريس په بهير كې ماته د خوشال پېژندنې مضمون را په برخه شي، چې په عملي ډګر كې ددې اثر نيمګړتيا پوره او كره كړم او د بشپړتيا لپاره يې كار وكړم، نو په دې خاطر نږدې اته كلونه دا اثر همداسې پاتې شو. اوس ځينې هغه ناچاپ كتابونه چې ما په دې اثر كې معرفي كړي و، چاپ شوي هم دي، لكه د سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار (خوشال خان خټک او څو نور فرهنګيالي خټک) او د مېرمن خديجه فيروزالدين (د خوشال ژوند او مبارزه)، سربېره پر دې سرمحقق زلمی هېوادمل د ((ننګيالی د زمانې)) په نامه يو اثر چې د خوشال پېژندنې په برخه كې يو ډېر پراخ، هر اړخيز او شارح اثر ګڼل كېږي او تر دې دمخه د بابا په اړه نورو اثارو ته يې هم په كې اشاره كړې، ليكلی او چاپ كړی دی. له دې اثر څخه د كابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د ۱۳۸۲او ۸۷ كلونو د ماسترۍ پروګرام د محصلينو لپاره د خوشال پېژندنې مضمون د يوه تدريسي كتاب په توګه هم ګټه پورته كېده. دغه راز په تېرو څو كلونو كې د بابا د فكر او ژوند په اړه نورې په لسګونو ليكنې هم

ketabton.com - The Digital Library

شوي او د بابا د ژوند د څلورسومې کليزې په وياړ په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا يو نړيوال سيمينار هم جوړ شوی و او د بابا په اړه ځينې نور اثار هم چاپ شوي دي.

په دې شپو ورځو کې زه غواړم خپلې تېرې ليکنې او کړی کار يو ځل بيا له نظره تېر او ځينې ليکنې چاپ کړم، نو (د خوشال اند و ژوند ته يوه کتنه) اثر مې هم په دې لړ کې، د علمي ترفيع د يوې ټايپي نسخې له مخې کمپوز ته برابر کړ. دا اثر مې په نوې بڼه کمپوز کړ، په متن کې مې ګوتې ونه وهلې او د هغه وخت د شرايطو د يوه محصول اثر په توګه مې هماغسې پرېښود، چاپ مې ورته ځکه مناسب وګاڼه چې د خوشال بابا په باب چې هر څومره اثر وليکل شي بيا به هم کم وي، د خوشال بابا په جامع فکر کې داسې څه شته چې هر څوک ترې خپل خپل تعبير واخلي او يا هم بابا هر چاته د هغه د ذوق مطابق يو فکر ډالۍ کړي. د چاپ بله اړتيا مې دا وګڼله چې لا اوس هم د ژبو او ادبياتو پوهنځيو د پښتو څانګې ليسانس دورې ته د خوشال پېژندنې د يوه بشپړ تدريسي کتاب اړتيا ده، نو که دا اثر لږ تر لږه د يوه

ketabton.com - The Digital Library

مرستندوی درسي اثر په توګه کار وکړي، زما یو هدف به ترلاسه شوی وي.

د تدریس په بهیر کې کېدی شي دا اثر بشپړ او د محصلینو اړتیا له دې اړخه تر یوه حده پوره کړي. نور نو خوشال داسې یو څوک نه دی چې څوک دې هغه په یو کتابګوټي، کتاب او یا هم څو کتابو، تشریح کړي او د هغه د فکر هر ژور لید ته دې ځان ورسوي، هر چا تر خپلې وسې د بابا اندوژوند ته یوه کتنه کړې، دا لړۍ به روانه وي او دا هم د همغو کتنو په لړۍ کې یوه کتنه ده.

((د خوشال بابا اندوژوند ته یوه کتنه)) څخه مې (اندیال خوشال) ته ځکه د اثر نوم ور بدل کړ چې د اندیال، (مفکر) خوشال د فکر څېړنې ته لا ډېره اړتیا ده.

سره له دې چې د بابا د شخصي، ټولنیز او سیاسي ژوندانه د هر ډګر څېړنه موږ ته د ژوند او روزګار ډېرې تجربې را په برخه کوي او دا برخه نورې نورې څېړنې ته هم اړتیا لري، په تېره بیا دا چې دا تجربې تراوسه پورې راغځېږي او تکرارېږي او موږ باید له هغو څخه پند واخلو، خو د بابا فکر داسې دی، چې دومره، بکر، تازه او نایاب دی

ketabton.com - The Digital Library

چې د زمانې پوړۍ او ګردونه یې ځلا او ښکلا، موثریت او جذابیت کمولای نه شي، موږ د بابا له فکر څخه نه یوازې د افغان ملت د یو معمار او بنسټګر عنصر په توګه کار اخیستلای شو، بلکې د بابا فکر د بشري نړۍ د سوکالۍ لپاره داسې یو ځلند مشعل دی چې د نړۍ د هر وګړي ذهن او فکر روښانولای شي. د بابا په تفکر کې داسې ستر مضمونونه، رازونه او ګنجونه پټ دي چې هغه جغرافیایي او موسمي بریدونه نه پېژني او ((انسان)) د ((انسان)) په توګه ورڅخه ګټه اخیستلای شي، نو ځکه خو زه د یوه وړاندیز په توګه ټینګار کوم چې زموږ د اندیال (مفکر) بابا د فکر خزانه باید لا وپلټل شي او لا وشنل شي.

د همداسې ارمان د پوره کېدو په هیله

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ- د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال

ketabton.com - The Digital Library

لومړی څپرکی

د خوشال بابا پېژندګلوي

الف- ژوند: خوشال خان پر (۱۰۲۲) هـ ق کال چې له (۱۲۱۳ میلادي کال) سره سمون خوري، د اکوړي په سرای کې زېږېدلی دی. خپله خوشال خان هم همدا نېټه په خپل یو بیت کې ثبت او د هغې یادونه یې کړې دی:

د هجرت زر دوه ویشت سن و
چې زه راغلم په جهان

خوشال خان د شهباز خان زوی، د یحیی خان لمسی او د ملک اکوړي کړوسی و. خوشال په خپله یوه قصیده کې خپل غور نیکه(ملک اکوړي) پورې خپله پېژندنه داسې کړې ده:

زه خوشال د شهباز خان یم	چې تورزن یم کان په کان
شهباز خان د یحیی خان	چې بل نه و هسې ځوان
یحیی خان د اکوړي و	چې په توره شو (سلطان)
د اکبر پادشاه په دور	شو د خپل ولس تورخان
د هجرت زر دوه ویشت سن و	چې زه راغلم په جهان
د هغه دور بادشاه و	قدردان شاه جهان
د پلار ځای و ما راکړ	په ولس شوم حکمران(۱)

---

(۱)- د خوشال خټک کلیات لومړی ټوک، د افغانستان اکاډمۍ ۱۳۵۸ل کال لیندۍ، د محمد صدیق روهي له خوا د خوشال خان خټک پېژندګلوي، نهه ویشتم مخ.

ketabton.com - The Digital Library

خو نسبنامه چې د خوشال بل منثور اثر دی او لومړی ځل افضل خان په تاریخ مرصع کې ځی کړی او بیا په مستقل ډول هم چاپ شوی دی، خوشال خپله پېژندګلوي په ترتیب سره په (شلم) پښت خرښبون بابا ، ته رسولې ده.

خوشال په نسبنامه کې وایي:

((خوشال خان د شهباز خان، شهبازخان د یحیی خان، یحیی خان د ملک اکوړي، ملک اکوړ د درویش چې مشهور په چنجو دی، چنجو د تمن، تمن د حسن، حسن د شیخ علي، شیخ علي د عطا ، عطا د بټي، بټي د انو ، انو د برګویټ، برګویټ د تري، تري د تورمان، تورمان د لقمان چې مشهور په خټک دی، لقمان د ککي، ککی د کرلاڼ، کرلاڼ زوی د هوني دی او هوني داخل په اولاد د سړبن دی چې اولاد د شرکبون دی.)) [1]

دا د خوشال د زېږېدو او اصل و نسب په باب په خپله د خوشال څرګندونې وې اوس راځو د خوشال ژوند پېښو ته:

ب- ژوند پېښې: خوشال بابا څو اړخیز شخصیت و ؛ هم شاعر و ، هم لیکوال، هم تورزن و ، هم توریال و ، هم سیاستپوه و ، هم سیاستوال، هم ټولنپوه و ، هم رنځپوه، هم عالم و ، هم مارشال، هم ښکاري و ، هم فلسفي، هم ټبر پوه و ، هم ملتپال، خو لنډه دا چې هر څه و او ډېر زیات انساني ارزښتونه، صفتونه

---

[1] نسبنامه د خوشال خان خټک او افضل خان، د حبیب الله رفیع سریزه، سمون او سپړنه ۱۳۷۸ل کال، ۳-۲۳مخونه.

ketabton.com - The Digital Library

او هنرونه په کې راټول شوي وو. خوشال خان د ژوند د هر ډګر د مبارز په توګه په ژوند کې له زياتو ستونزو، پېښو او کړاوونو سره مخامخ شوی و. دا پېښې اکثره ده په خپله هم په خپلو ليکنو کې ځای کړي او نورو ليکوالو او خوشالپوهانو هم د هغو يادونه کړې او هغه يې ثبت کړي دي.

مونږ په دلته د همدغو ثبت شويو پېښو لنډيز را واخلو. استاد محمد اصف صميم په لومړي ګام کې په خپله د خوشال او په دويم ګام کې د ځينو نورو ليکوالو اثار په ډېر دقت څېړلي او د خوشال ژوند پېښې يې ګام پر ګام تعقيب کړي دي. دا پېښې چې د تاريخي تسلسل له مخې څېړل شوي، دلته يې په ترتيب سره وړاندې کوو:

✷ ۱۰۲۸ق (۱۶۱۸ع):

خوشال شپږ کلن و چې په لنډي سيند کې لاهو (ډوب) شو.

✷ (۱۰۳۰ق، (۱۶۲۰ع):

اته کلن و چې له څپر نه پرې کانې را پرېوته او سخت ژوبل شو.

✷ **۱۰۳۵** ق (**۱۶۲۵**ع):

په هغه بريد کې له خپل پلار (شهباز) سره ملګری و، چې د باکوخان يوسفزي په مشرۍ پر ختکو وشو.

✷ ۱۰۴۰ ق (۱۶۳۰ ع):

ketabton.com - The Digital Library

لومړی واده یې له توتیا (د اشرف خان له مور) سره وشو، د واده پر ورځ د سختې تبې له امله خسر کره هم د تګ نه و، ناوې یې نیا (قذیفې ادې) راوسته، د خان دا تبه د ولس ورځې اوږده شوه.

✷ ۱۰۴۰ ق (۱۲۳۰ ع جون- جولای):

د واده پر ورځ یې دتبې له امله مور ته چا وویل چې برستن پرې ټینګه کړې چې خولې شي، برستن یې پرې ټینګه کړه، ښځې پرې کېناستې، ساه یې تنګه شوه، هلاکت ته نږدې شو، بې حاله بې ساه پروت و، ژړا انګولا شوه خو ساه په کې وغوړېده.

✷ ۱۰۴۲ ق (۱۲۳۲ ع):

په شل کلنۍ کې یې په شاعرۍ لاس پورې کړ لومړی شعر یې دا ګڼل کېږي:

عقل سل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سیلاب پرې راشي واړه نوړ کا

✷ ۱۰۴۲ق (۱۲۳۲ع):

پر عیسی خېلو یې برید وکړ.

۱۰۴۴ق رمضان ۹ (۱۲۳۵ع ۱۷ مارچ):

اشرف خان زوی یې وزېږېد.

✷ ۱۰۵۰ ربیع الثاني ۱۷ (۱۲۴۰ ع جولای):

ketabton.com - The Digital Library

پـه تـاراګړ کـې د شـاه جهـان د زوی مـراد بخـش لـه دولـس زریـز لښکر سره ملګری شـو او د مغـولي حکومـت د مخـالفو ځواکونـو په ځپلو کې يې لوی لاس و.

✷۱۰۵۰ ق د شوال لومړۍ (۱۲۴۱ ع جنوري):

پلار يې لـه يوسفزيو سره پـه جګړه کـې سـخت ژوبـل شـو او لـه همغه ټپ نه څو ورځې وروسته مړ شو.

خان وايي:

سـن د هـجر زر پـنځوس

چې شهيـد شه شهبازخان

✷۱۰۵۰ شوال ۵ جمعه (۱۲۴۱ ع جنوري):

خان د خټکو مشر شو.

✷۱۰۵۰ ق، (۱۲۴۰ع):

لـه شـيخ رحمكـار (كاكـا صـاحب) سـره تـر ملاقـات او دعـا اخيستو وروسته يې لښکر تيار کړ او د يوسفزيو پر سيمه يې يرغـل وكـړ او بـری يـې وګاټـه او د خپـل پـلار تـر بـدل اخيسـتو وروسته بريالی كور ته راستون شو.

✷ ۱۰۵۰ ق ذيقعده (۱۲۴۱ع):

ketabton.com - The Digital Library

پر یوسفزیو باندې تر برې وروسته ورته شاه جهان د یوه فرمان په ترڅ کې د شهبازخان رسمي او قومي مقام وسپاره.

✷ ۱۰۵۰ ق محرم شپږمه (۱۶۴۲ع اپریل ۷):

سعادت خان زوی یې وزیږېد چې خان یې د زوکړې ماده په ((غازي دل)) کې رانغښتې ده.

✷ ۱۰۵۲ق (۱۶۴۲ع):

د کواټ د خټکو په شمال کې یې په ((رېسبې)) کې د شاه جهان له مشر زوی دارالشکوه سره وکتل چې د ایرانیانو د مقابلې لپاره (کندهار) ته روان و.

✷ ۱۰۵۲ق (۱۶۴۲ع):

د شاه جهان زوی دارالشکوه له ((محال)) نه بې برخې کړ.

✷ ۱۰۵۳ ربیع الاول یوولسمه (۱۶۴۳ جولای دویمه):

بهرام خان ورکره وزیږېد ، خان یې د زوکړې ماده ((بخت بابا آمد)) ویلې ده.

✷ ۱۰۵۵ق/ ذوالحجه/ لومړۍ (۱۶۴۵/ جنوري ۲۷):

د شاه جهان د کشر زوی مراد بخش په هغه لښکر کې دویم ځل ملګری شو چې د بلخ او بدخشان ماموریت ته د تګ په لړ کې پېښور ته راغی.

✷ ۱۰۵۵ ق (۱۶۴۵ع):

ketabton.com - The Digital Library

پر دغه کال یې دا قصیده وویله:

د ډهلي د ښهرښه شان او شوکت و
لور په لوري ښکلي عمارت و
که ددې ویلو حال له مانه غواړې
په حساب کې واوره کال د ((قرشت و))
ابتدا ددې بیان په نمازپښین وه
د ماښام په وخت یې شوی نهایت و

✷ **۱۰۵۵** ق (**۱۶۴۵**ع):
لومړی ځل یې د بلخ او بدخشان په مهم د (اصالت خان) تر مشرۍ لاندې برخه واخیسته.

✷ (**۱۰۵۶** ربیع الثاني **۲۷** (**۱۶۴۶** جون):
له خپلو پلیو (پیاده) لښکریانو سره اصالت خان پنجشېر ته ورغی.

✷ **۱۰۵۶** جمادي الاولی **۳** - **۴** (**۱۶۴۵** جون وروستۍ):

ketabton.com - The Digital Library

تر دغه وخته يې د بهادرخان داودزي او اصالت تر مشرۍ لاندې په بلخ او بدخشان کې د ستاينې وړ خدمتونه وکړل.

✷ **۱۰۵۲** جمادي الاولی **۱۵** (**۱۲۴۵** جون وروستۍ):

د بلخ د مهم په لړ کې نهرين (دکندوز په جنوب کې) نه نيلاب ته لاړ. پر **۱۰۵۲** د افغانستان او تاجکستان پر پوله پرتې سيمې حضرت امام صاحب ته لاړ.

✷ **۱۰۵۸** ق (**۱۲۴۷**ع):

عابدخان ورکره وزبړېده چې خان يې تاريخ ((عابدخاني زلی رسيد)) ويلی دی.

✷ **۱۰۵۹** وری دولسمه (مارچ- اپريل **۱۲۴۸**ع):

دغه قصيده يې وويله:

چې موسم مې د ګلونو د ګلزار شي
نرم نرم ترشح په مرغزار شي
زر اته پنځوس کلونه د هجرت وو
د نوروز په دولسم چې دا ګفتار شي.

✷ **۱۰۵۹** صفره وروستۍ (**۱۲۴۸**ع د اپريل دويمه):

ketabton.com - The Digital Library

له اټک نه پورېوت او د میرزا ابوالحسن (اصف خان) د یوې ښکلې ماڼۍ او باغونو د زړه راښکونکو منظرو په باب یې یو اوږد نظم ووایه.

✷ **۱۰۵۹** ق (**۱۶۴۸**ع):

شاه جهان د یوسفزیو سردار کړ.

✷ **۱۰۵۹**ق (**۱۶۴۸**ع):

دارالشکوه ترې منصب او سرداري واخیستل.

✷ **۱۰۵۹**ق (**۱۶۴۸**ع):

پر دغه کال چې شاه جهان له ایرانیانو څخه دکندهار د نیولو په نیت د مهم د انتظام په لړ کې کابل ته، ته او پر اباسین پورېوت، خان یې هرکلی وکړ او تر (ډکې) پورې ورسره ملګری لاړ بیا وروسته کابل ته هم ورغی او همدلته ورته شاه جهان د یوسفزیو د ملک انتظام وسپاره.

✷ **۱۰۶۰** محرم (**۱۶۴۹**ع):

نظام زوی یې وزېږېده چې خان یې د زوکړې دا تاریخ ووایه: ((نظام کل وجود)).

✷ **۱۰۶۱**ق د صفرې **۱۳**مه (**۱۶۵۵**ع):

ظفر زوی یې وزېږېد چې خان یې د زوکړې ماده ((کل ریاض)) ویلې ده.

✷ **۱۰۶۲**ق جمادی الاولی (**۱۶۵۲**ع):

ketabton.com - The Digital Library

د خان دوه زامن سکندرخان او کمال خان پر همدغه کال وژبړېدل.

✷ ۱۰۶۲ق، (۱۶۵۲ع):

دا نظم يې پر همدغه کال وو ايه.

کله ما وته ويل کړې چې خدمت کړه
په خدمت کې دل نشين د شاه جهان شه
حق نا حق خونونه کړه د مسلمانو
په هر شان يې خواروه د دوی حرمان شه.

✷ ۱۰۶۲ق رجب ۲۴ (۱۶۵۲ع جون جمعه):

د خان مرشد حضرت شيخ رحمکار (کاکا صاحب) د اتياو کلونو په عمر، د جمعې د خطبې پر وخت وفات شو او مابنام يې جنازه خاورو ته سپارل کېده، خان يې هم د جنازې د بازو اوچتولو نېکمرغي ترلاسه کړه.

✷ ۱۰۶۳-۱۰۶۴ق (۱۶۵۲-۱۶۵۴ع):

دغه يو کلنه موده يې له بنګښو سره په جنګونو تېره شوه.

✷ ۱۰۶۳ق (۱۶۵۲ع):

ketabton.com - The Digital Library

د عبدالقادر خان زوکړه چې په خپله، نوم یې د تاریخي مادې پرځای پرې ایښی دی.

✷ ۱۰۶۹ ق رمضان ۲۴ (۱۲۵۹ جون):

د اورنګ زیب د دویم ځل تخت کښېنې پر وخت خان له دارالشکوه نه د خفګان له امله په پښتونخوا کې د اورنګ زیب ملاتړ وکړ.

✷ ۱۰۷۰ق (۱۲۵۹ع):

د تیرا په مهم ووت او د اورنګزیب د مخالفو ځواکونو تر ځپلو وروسته بېرته خپلې سیمې ته راستون شو.

✷ ۱۰۷۰ق (۱۲۵۹ع):

د جلبۍ پر میدان یې د دارالشکوه د ملګري باکوخان تر ماتولو وروروسته دا بیتونه وویل:

هر څوک دې خپل یون کا   کارغه دی که کوتره
څوک چې خپل هنر بدل کا   خپله چار کاندي اوتره

✷۱۰۷۰ ق (۱۲۵۹ع):

د تیرا تر پېښو وروسته یې یوسفزیو ته ماته ورکړه، په دغه لښکر کې ورسره درې زامن (اشرف خان، بهرام خان او سعادت

ketabton.com - The Digital Library

خان) هم ملګري وو او اشرف خان په لومړي ځل د پلار تر بولۍ (قوماندې) لاندې په جنګ کې برخه واخیسته.

✷ ۱۰۷۰ رجب ۲ پنجشنبه حمل (۱۶۶۰ع فبروري):

د تیرا له مهم نه بریالی راستون شو، په کواټ کې ورته د بنګښو د مشرانو شېرمحمد خان کواټي مور (بي بي دوره) چې د زوی په غیاب کې د قوم مشره وه، مېلمستیا وکړه.

✷ ۱۰۷۲ ق لړم (۱۶۶۱ اکتوبر نومبر):

خیراباد ته مخامخ یې په اباسین کې بېړۍ د دوو ګټو ترمنځ دوه نیمه شوه، سعادت خان او بهادرخان ورسره وو، یوه تخته پاتې شوه، تخته اوبو ښکته پورته خوځوله، د شپې ناوخته پرې یوه پهره رابرابره شوه او بچ یې کړل.

✷ ۱۰۷۴ د جمادي الثاني نیمایي جمعه (۱۶۶۵ فبروري):

د پېښور دصوبه دار سید امیر خوافي خان په حکم پېښور ته راغی، تر دریو ورځو وروسته یې ونیو، پنځسېرۍ بېړۍ یې ورواچولې او تر دوو میاشتو ایسارولو وروسته یې د روژې په نیمایي کې ډهلي ته واستاوه.

✷ ۱۰۷۴ ق جمادی الثاني (۱۶۶۵ فبروري):

دا قصیده یې پر همدغه وخت وویله:

و مغولو ته خبرې په وربوز کړم
سر مې پرېوزه که به سر ورته بیا کوز کړم

ketabton.com - The Digital Library

✴ ۱۰۷۴ شعبان (۱۶۶۵ اپریل):
دا قصیده یې ډهلي ته د تګ پر لار وویله:

زمـاني لـه ښـو یـارانو نـه مهجـور کـړم
څـه بـلا یـې مبـتلا پـه ډېـر ضـرور کـړم
دا بیـان مـې د غعـد پـه کـال ویلـی
پـه شعبان چې د لاهـور پـه سیند عبور کړم.

او دا قصیده یې هم همدا وخت وویله چې مقطع یې ده:

ما خوشال په خوب دا حال لیدلی نه و
چې به دا د غم بیتونه په پنجاب کښم.

✴ ۱۰۷۴ ق رمضان نیمایي (۱۶۶۵ع):
په ډیلي کې مغولي دربار ته وروستل شو.

زه هـم پـه وسـط د رمضـان کوچمـال کوچمـال
ورغلـم دربـار تـه زر څلـور اویـا و کـال

✴ ۱۰۷۴ ق شوال (۱۶۶۵ جون):

ketabton.com - The Digital Library

مغولي دربار ته د پېښور دصوبه دار سید امیرخان هغه لیک ورغی چې پکې غوښتل شوي وو ؛ خوشحال باید نه په ضمانت خوشې شي او نه په رعایت، ځکه دده خلاصون ګډوډي پیدا کوي.

✶ ۱۰۷۴ ق (۱۲۲۵ ع):

بختناک زوی یې وزېږېد.

✶ ۱۰۷۴ ق ذیقعده (۱۲۲۵ جولای):

د رنتهبور له کوټ نه یې اګرې ته بوته.

✶ ۱۰۷۵ ق (۱۲۲۵ع):

فراقتنامه یې په رنتهبور کې بشپړه کړه:

دوه سوه شل بیتونه دي یوولس بنده ښه
ما په رنتهبور کې د زړه تاو پرې سړاوه

✶ ۱۰۷۵ ق (۱۲۲۵ع):

دا بولله یې پر دغه کال وویله:

یوهسې ستوری وخوت په دا بده زمانه
چې ګز یې د لمبه غونډې تر خوله ځي زبانه
دا کال مې په حساب کې پوره (عین غین هې) و
پخپله به پرې پوه شي چې سړی وي فرزانه.

✶ ۱۰۷۵ دنوي کال ورځ (۱۲۲۵ع):

ketabton.com - The Digital Library

دا بولله يې هم د رنتهبور د ورځو پيدا وار دی:

هغه خدای چې بندي کړی يې خوشال
هم هغه به يې خلاصی کا په هر حال
زر پنځه اويا کلونه د هجرت وو
په اغاز د نوي کال شو دا مقال

✶ ۱۰۷۲ ق رمضان /لسمه (۱۶۶۲ اپريل):

اشرف خان ته يې له رنتهبور نه دا وصيت نامه وليکله:

((اووه پړکه وصيت نامه مؤکده په ډېر تاکيد موشحه په مبالغه شديد ، چې فرزند ارجمند ، د اشرف خان واړه فرزندان جميع خواهان، ياران دي په دا عمل وي، عمل دي د هر يوه پرې تل وي، د ما د قيد په حادثه د اولس اووه قسمه عالم داخل دی...))

✶ ۱۰۷۲ ق (۱۶۶۵ع):

خان خپله دستارنامه د رنتهبور د اورنګزېب په زندان کې وليکله:

انشاء قطعه يې دا وويله:

داکتاب چې په پښتو خوشال انشاء کړ
پخوا نه دی انشاء کړی پښتانه
که تاريخ يې د انشاء له ما نه غواړې
وايم دا بس دی محنت د بېلتانه

✶ ۱۰۷۲ ق ذيقعده پنځمه (۱۶۶۲ ع جون):

ketabton.com - The Digital Library

له رنتهبور نه اګرې ته بوتلل شو او له همغه ځايه بيا خوشې کړای شو.

✷ ۱۰۷۷ ق رجب لومړی (۱۶۶۷ فبروري):

له زندان نه تر خلاصون وروسته په ډهلي کې نظربند و، ماسخوتن مهال پر آس سپور و، له اسه پرېوت او پښه يې ژوبله شوه.

✷ ۱۰۷۷ ق رجب څلورمه (۱۶۶۷ فبروري):

له آسه تر پرېوتو درې ورځې وروسته يې دا قصيده وويله:

چې بهتر تر هر نعمت دی
که نعمت دی روغ صورت دی
ما چې دا قصيده ووې
په ډهلي مې اقامت دی
څلورمه د رجب وه
زر اووه اويا هجرت دی.

✷ ۱۰۷۹ ربيع الاول (۱۶۶۸ع اګست):

فرحت خان زوی يې د هندۍ مور له غېږې پيدا شو.

✷ ۱۰۷۹ ق لومړۍ خور لسمه (۱۶۶۸ع):

دويم ځل د اورنګزېب منصبدار شو.

ketabton.com - The Digital Library

✷ ۱۰۷۹ق (۱۶۶۸ع):

له هند نه وطن ته راغی.

✷ ۱۰۷۹ ق (۱۶۶۸ ع):

د لنګر کوټ له جوړولو سره يې مخالفت وکړ.

✷ ۱۰۸۰ ق (۱۶۶۹- ۷۰ع جون):

مهابت خان لنګرکوټ جوړ کړ چې خان ورسره د خپل اختلاف او ناخوښۍ یادونه داسې کوي:

لنګـــر کـــوټ مغلـــو ســـاز کـــړ
زه پـــه ننـــګ بیـــا د افغـــان شـــوم
کـــه یوســـف و کـــه منـــدړ و
زه د دواړو نګهبـــــان شـــــوم.

✷ ۱۰۸۰ ق (۱۶۶۹ ع):

پر دغه کال کابل ته لاړ او دا غزل يې هم هلته وواېه:

چـې ښـه تروېت د خپلـې چـارې ځيـر کـړ
ځـان مـې واړه حبطه پـه خپـل تـدبير کـړ
پـوره زر اتیـا کلونـه پـه کابـل کـې
دا غـزل مـې پـه بیـاض بانـدې تحریـر کـړ.

ketabton.com - The Digital Library

✷ ۱۰۸۰ ق (۱۶۶۹ ع):
مشره بي بي (توتيا ګله) يې پر همدغه کال ومړه.

پوره زر اتيا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې ومړ مشر کور.

✷ ۱۰۸۰ ق صفر (۱۶۶۹ ع جولای):
د پلار د وفات پر د برشم کال يې مور وفات شوه.

چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفري په مياشت ومړه زما مور.

✷ ۱۰۸۰ ق صفر (۱۶۷۰ ع جون):
دابولله يې وويله:

په ځان او په جهان کې ما دوه ځيزه دي وکښلي
په ځان کې دواړه سترګې په جهان کې واړه کښلي
دوه بهره دوه مطلع لري که دا قصيده ګوري
زر يو اتيا کلونه په صفر کې ما ويلي.

✷ ۱۰۸۱ شوال وروستی (۱۶۷۱ ع مارچ):

ketabton.com - The Digital Library

دا بولله یې وویله:

نــا خلــف چــې حوالــه کــړ پــه تقــدیر
نصــیحت وربانــدې نــه کانــدي تــاثیر
دشــوال وروســتۍ ورځ کــال د ((غفــا)) دی
مــا چــې دا شــپېته بیتونــه کــړل تحریــر.

✷ ۱۰۸۱ ق ذوالحجه (۱۲۷۱ع می):
له دوه کلنۍ نس ناستې (اسهال) نه روغ شو.

کــه دعــا ده کــه توبــه ده کــه دارو
و خوشــال ختــک تــه خــدای ورکــړه شــفا
پــه دوه کالــه د اســهال پــه رنــځ اختــه و
تــرې خلاصــی پــه ذوالحجــه و د غفــا

✷ ۱۰۸۱ بوکه (دلو) (۱۲۷۱/جنوري- فبروري)
ددې کال د ودانۍ اټکل په دې قطعه کې کوي:

د غفــا پــه بوکــه پرېــوتې پــه غرونــو
تــر کابلــه تــر اټکــه ســپینې واورې
شــکر زر بــه درســت جهــان ســره ګلــزار شــي
د بد کــال پــه سرخو بیــا شــوې تورې خــاورې.

✷ ۱۰۸۳ ق محرم دویمه (جمع) (۱۲۷۲ ع اپریل ۳۰):

ketabton.com - The Digital Library

د خیبر جنګ په پښتونخوا کې د مغولي صوبه دار محمد امین په حکم وشو او خوشال پکې د یوه محسن په توګه د هغه ملاتړ وکړ، خو پښتنو د ایمل خان مومند او دریا خان اپریدي په مشرۍ څلوېښت زره مغولي پوځ تس نس کړ.

✴ ۱۰۸۳ ق محرم دریېمه /شنبه (۱۶۷۲ ع اپریل می دویمه):
دا قطعه یې د خیبر جنګ یوه لنډه خو ژوره نقشه انځوروي:

دویــم د محــرم ورځ د شــنبې کــال د غفــج
نــه غشــي وو نــه تــورې چــې مغولــو وکــړ پــج
شــینوارو افریــدو یــو د ډکــې خــوارو مومنــدو
روپۍ یې په خروار، یوړې مهران واړه په چج

✴ ۱۰۸۳ ق ربیع الاول لومړۍ (۱۶۷۲ ع جون):
بهرام ورپسې د مغولو په لمسون راواخیسته.
✴ ۱۰۸۳ ق ذي القعده وروستۍ (۱۶۷۳ ع مارچ):
له بهرام سره یې شخړې وشوې چې خان په کې لاسبری و.
✴ ۱۰۸۴ ق محرم نهمه (۱۶۷۳ ع اپریل ۲۷):
خان له نظامپور نه ډمبرې او غربین ته له مغولي پوځ سره د مقابلې لپاره اپریدیو ته د جرګې په نیت ورغی.

ketabton.com - The Digital Library

✷ ۱۰۸۴ ق محرم یوولسمه (۱۲۷۳ ع اپریل ۲۹):

مغولي پوځ له نظامپوره ولېږل، خان ورپسې د سوېيالي پر غاښي وروا اوښت، تر یوه پهره جنګ وشو. د دښمن دولس کسه مړه او تر سلو زیات ټپیان شول. د خان لښکر (ختک او اپریدي) تېر ماسپښین ګاړو ته کوز شو.

✷ ۱۰۸۴ ق محرم دولسمه (۱۲۷۳ ع می لومړۍ):

له (ګاړو) نه د (نیلاب) پر کلیو ورغی ((توهه)) او نور کلي له یوې مخې ووهل شول، د کټروشل د برش ځوانان ومړل، بند او ولجه هم ډېر شول.

✷ ۱۰۸۴ ق محرم دیارلسمه (۱۲۲۳ می دویمه):

له نیلاب نه ډمبرې ته روغ رمټ راستون شو.

✷ ۱۰۸۳ ق محرم (۱۲۷۳ ع اپریل می):

بیا یې له بهرام سره په جګړو کې بری په برخه شو.

✷ ۱۰۸۴ ق محرم څوارلسمه (۱۲۷۳ ع می څلورمه):

د اپریدیو مخور یې رخصت کړل او د جاروتو تړون لاسلیک شو ، نظام خان او عثماني یې دریاخان ته ولېږل.

✷ ۱۰۸۴ ق صفره اتمه (۱۲۷۳ می ۲۲):

اشرف خان یې د دریا خان په لیکلې غوښتنه له مغولو سره د روغې جوړې په نیت خیبر ته ولېږه، خو روغه ونه شوه.

ketabton.com - The Digital Library

٭ ۱۰۸۴ ق ربیع الاول اوومه (۱۶۷۳ ع جون ۲۵):

خان وایي: له بهرام سره مې د مقابلې لپاره ابراهیم کډو راوباله، هغه رډ ځواب راکه چې زما وسه نشته، ته توتکی پرېږده، زه هم یو څو ورځې وروسته درپسې درځم، مقصود یې دا و چې که دی له موږ نه ورک شي، موږ به په خوړه کې له بهرام سره روزګار وکړو، ماته ژړا راغله، مراد خان دمیتو او مهمندي ممه خېل وقهرېدل، ویل، مونږ خو خپل سر دخدای رضا، ننګ او د خان د نمک لپاره په میدان کې ایښی، د جنګ حکم مې ورکړ، دېرش څلوېښت سواره، د بهرام پر لښکر چې په یوه کروه فاصله کې پروت و، ورغلل، د بهرام لښکر وبوږنېد تار په تار شو.

٭ ۱۰۸۴ ق شعبان اوولسمه (۱۶۷۳ نومبر):

پر نوښار باندې برید د خټکو او اپریدیو په مرسته وشو. په دغه برید کې د پښتنو مقابلې ته اورنګ زېب، شجاعت خان او مهاراجه جسونت سنګهـ ورولېږل.

٭ ۱۰۸۴ ق (۱۶۷۳ع):

دا قصیده یې په تخت کوټ کې د استوګنې پر وخت وویله:

پرورده که دمغولو په نمک یم
د اورنګ له جوره هم له غرېوه ډک یم
د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګیالی د زماني خوشال خټک یم.

دا قصیده یې نظامپور نه د راتلو پر وخت وویله:

ketabton.com - The Digital Library

د فساد فکر مې نشته خدای حاضر دی
خپل ساعت به تېروم عمر اخر دی
د چا زړه به هسې روغ په دنیا نه وي
د خوشال خټک چې چاود ځنې خاطر دی.

✷ ۱۰۸۴ ق (۱۶۷۳ع):

په تیرا کې یې له دریاخان، تاتارخان، شابیک خان کواټي او ملک خواس خان سره لویه جرګه وشوه او پر نوښار یې د برید پرېکړه وکړه.

✷ ۱۰۸۵ ربیع الاول لومړۍ (۱۶۷۴ ع جون):

له بهرام سره یې بیا په دې جنګ وښت چې بهرام د مهابت خان په لمسون غوښتل چې خان د چراټ په جنوب کې له توتکي نه وباسي، یانې مهابت خان به د بهرام پر ځای بیا مشري اشرف خان ته ورکړي، خو بهرام بریالی نه شو، البته خان له بهرام سره په ټولو نښتو کې سور مخ و.

✷ ۱۰۸۵ق/ د محرم وروستۍ ورځې (۱۶۷۴ع):

له خوړې نه د تیرا پر لور وخوځېد، د ربیع الاول پر لومړۍ ورځ د تیرا میدان ته ورسېد.

✷ ۱۰۸۴ ق ربیع الاول ۱۵ (۱۶۷۴ ع جون):

د دریا خان افریدي د ورور تاتارخان فاتحې ته ورغی.

✷ ۱۰۸۵ ق د جمادی الثاني وروستۍ (۱۶۷۴ع):

ketabton.com - The Digital Library

په تیرا کې یې ځلور میاشتې پوره کېدونکې وې، چې د یوسفزیو دملکانو (عبدال، طالي او اخترعلي) په بلنه د یوسفزیو پر لوري وخوځېد.

✷ ۱۰۸۵ ق د رجب وروستۍ (۱۶۷۴ع):

رستم ته لاړ او هلته یې په شپږو ورځو کې خپله ۹۱۹ بیته منظومه پښتو بازنامه ولیکله:

په نهه سوه اونولس بیته تم شوه
خاتمه ددې نظم په رستم شوه
زر پنځه اتیا کلونه د هجرت دي
د رجب ورځې اخر شوې نهایت دي
په لړم کې مې شروع بازنامه کړه
په شپږ ورځې مې تمامه په خامه کړه.

✷ ۱۰۸۴ ق ربیع الاول (۱۶۷۴ ع جون):

له خوړې نه د تیرا میدان ته ورسېد:

✷ ۱۰۸۵ د جمادی الثاني وروستۍ (۱۶۷۴ ع اکتوبر):

خان د راز علي او حسن علي په ملګرتیا او د اوښ سورو په بدرګه له تیرا نه یوسفزیو ته روان شو، په بازار کې له ایمل خان سره چې له تیرا نه یوسفزیو ته روان و، مخ شو، خان وایي چې سره کېناستو، خبرې مو سره وکړې، د جاروتو یې راته وویل، خو ما ورته وویل، چې که زه پوهېدلای، چې ته به راځې، نو درته

ketabton.com - The Digital Library

ایسار شوی به وای، اپریدیو ډېر ستنولم، خو ستون نه شوم، اپریدي مې رخصت کړل، د څخوبي پر لار د ایمل خان سرې راسره ډکې ته راغله، شپه مې هلته تېره کړه، سبا بېرې راغله، پکې پورې وتم، پر مومندو تېرېدو، ټولو ښه پښتونولي راسره کوله، مېلمستیا یې کوله، مومند مې ښه عالم ولید، خصوصاً نظر مومند عجب ځوان و، کمال خان یې ورور و، زما ډېر خوښ شو، ډېر ننګیالی مېړه و، د پنډیالۍ پر لار تر سیند پورې وتو، په ملاګوریو کې مو شپه کړه، د چنده په لار ټوټۍ او د ختکو سیمې ته راغلم.

✶ ۱۰۸۵ ق (۱۶۷۴ع):

خپله خاني یې اشرف خان ته وسپارله.

✶ ۱۰۸۶ ق جمادی الاول لومړۍ (۱۶۷۵ ع می):

د مردان په شمال لویدیځ ۲۵ میلي کې، برمول ته لاړ او دا بولله یې وبولله:

بیا له کومه راپیدا شو دا بهار
چې په هر لوري یې ملک کړلو ګلزار
د دربیمې خور اول کال د غفو و
ما چې وې په برمول کې دا اشعار.

ketabton.com - The Digital Library

✴ ۱۰۸۲ق د لوی اختر ورځ (۱۷۷۴ ع د سمبر):

د ګومبت په جنګ کې چې بنګښو ګټلی و، ژوبل شو، عبدالقادر خان هم ورسره په همدې جنګ کې ټپي شو، خان ددې جنګ انځور داسې ایستلی دی:

همګــي ځوانــان زمــا د زړه ارمــان دي
پکـې بېلـه د عبـدال تانـده ځـواني وه
د غلـيم سـره پـه آس غـاړه غـړی شـو
د عبـدال د مړنتـوب بخـره کـاني وه.

✴ ۱۰۸۲ق/ دربیمه خور/ جمادي الاول (۱۲۷۵ع اګست):

نظام زوی یې ومړ، چې تاریخي ماده او ویرنه یې خان دا وویله:

خدایـه وبخښـي نظـام ځـای یـې جنت کـړې
کـه د پـلار پـه رضـا شـي ځنـې رضـا و
پـه دربیمـه خـور کـې ومـړ کـال ((غفـو)) و
شـپږ ویشـت کالـه یـې د عمـر وو برنـا و

✱✱✱

د نظـــام د غـــشي یـــو برابـــر نـــه دي
کـه خوشـال پـه زړه خـوړلي ډېـر تاوکـه
مګـر زړه یـې د هـاتي وي چې زغمـي یـې
دا شـیتې چې د خوشـال پـه زړه شـوه لکـه.

ketabton.com - The Digital Library

✷ ۱۰۸۲ د رېيمه خور اوومه (۱۲۷۵ اګست):

ملک عبدال، اختر علي او طالي برول ته ننواتې ورغلل او د هر ډول مرستې لوز او ژمنه یې ورسره وکړه، د سوات د تګ بلنه یې هم ورکړه چې خان وايي: ((زه هم د دوی په مصلحت دایم سوات لره روان یم، هر چې د خدای رضا شي، هغه به وشي))

✷ ۱۰۸۸ محرم (۱۲۷۲ مارچ):

د مغولي صوبه دار سید امیرخان خوافي د دوستۍ په ویاړ له ځوترې نه پېښور ته د پښتنو او مغولو ترمنځ د سولې راوستو لپاره راغی، د شهزاده معظم شاه عالم هر کلی یې هم وکړ او دا غزله یې هم په پېښور کې وویله:

د بې ننګه پښتنو له غمه ما
لو یه پرېښوه ونیوله کمه ما
هاتي ځکه په سرلوني توري خاوري
چې خبر کړ د خوشال له غمه ما.

✷ ۱۰۸۸ ق (۱۲۷۲ ع):

خان ددې کال د سولې او له هنده د شاه عالم د راتګ یادونه داسې کوي:

ketabton.com - The Digital Library

پــه دا کــال چــې شاه عــالم راغــی لــه هنــده
صـــــلحه وشـــــوه دمغولـــــو د افغـــــان.

✷ ۱۰۸۸ محرم (۱۶۷۷ مارچ):
له امیر خان خوافي سره تر فتح اباده (دجلال اباد په لویدیځ کې) پورې ملګرتیا وکړه.
✷ ۱۰۸۸ق زمری (۱۶۷۷):
دا یې ددغه کال ویلې ځلوریزه ده:

ســـړ کـــال چـــې کـــال د ((رحمـــت تـــم)) دی
بـــاران پـــه هـــر چرتـــه پـــه غـــره پـــه ســـم دی
پس له شپږ میاشتو پـه چنګابښ شروع شو
پـــه هـــره ورځـــې، تـــر نـــیم ضـــیغم(*) دی.

دا بولله یې هم پر همدغه کال وویله:

شـــــپږ اووه میاشتـــې پـــه هنـــد پـــه خراســـان
چـــرته ونـــه شـــه پـــــه سم پـــــه غـــره بـــاران
دا ســړ کـــال چـــې یـــې تاریـــخ ((رحمـــت تـــم)) دی
په وګـــړي مبـــارک دی پـــه هر شـــان.

(*) د زمري یا اسد میاشت

ketabton.com - The Digital Library

✷ ۱۰۸۸ زمری ۲۹ (۱۲۷۲ ع)
تر شپږ میاشتې وچکالۍ وروسته د مسلسل باران یادونه داسې کوي:

چې باران په جهان وشو پس له یاسه
فتح الباب و په تحویل د سرطان
د اسد تر نویشتمه ورځ په ورځ شي
په باران سره نهال شو درست جهان.

✷ ۱۰۸۸ ق (۱۲۷۲ع):
د خپلو مړو هلکانو (زامنو او لمسو) غم په همدې بولله کې داسې ژاړي:

ډېر زمور د خپلخانې هلکان ومړل
داغ د زړه دی ((عبدالله)) د یحیی خان
په ((نیک نام)) پسې که زړه درانۀ چوي
د باکو خاطر خوشال شو په ((کامران))

✷ ۱۰۸۹ ق صفر د حمل دولسمه (۱۲۷۷ ع اپریل):
د ګرانۍ او وچکالۍ یاد په دې قطعه کې داسې کوي:

د نو روز په دولسم
میاشت صفر کال د غفط و
غله ګرانه کښت زبون شو
په عالم نازل خط و

ketabton.com - The Digital Library

✴ ۱۰۸۹ ق رمضان (۱۲۷۸ ع جون):
فالنامه يې نظم کړه.
✴ ۱۰۸۹ جمادی الاول اووه مه (۱۲۷۸ ع جون):
سوات ته لاړ او اووه مياشتې هلته پاتې شو.
✴ ۱۰۸۹ ق د کمکي اختر ورځ (۱۲۷۸ ع فبروري)
د خپل فقهي اثر (فضلنامې) نظمول يې چې په روژه کې يې پيل کړي وو، د اختر پر ورځ پای ته ورسول.

دا سږ کال چې د غفط دی
يو کتاب مې په نمط دی
په روژه کې التيام شه
د اختر په ورځ تمام شه

✴ ۱۰۹۰ق (۱۲۷۸ع):
ددې بې مطلعې بوللې د بوللو کال:

قسمت څو چارې راوکړې
ننداره د درست جهان شوم
نه ګناه نه مې تقصير و
د بادشاه په بند زندان شوم
اوس زرنوي کال دهجرت دی
چې باني ددې بيان شوم.

✴ (۱۰۹۰ ق رجب دريمه (۱۲۷۹ ع دسمبر):

ketabton.com - The Digital Library

د کواټ د ډوډي په جنګ کې يې چې د مغولي لاسپوڅو په لمسون ونښت، د مغولو د پلوي بنګښو لښکرو ته ماته ورکړه، دا سوبه يې داسې انځورلې ده:

د اسد تحويل زر يو نوي رجب و
په دريم د جنګ اغاز شو دا کلام
په غليم باندې دې هسې فتح تل وه
لکه دا فتح چې وشوه والسلام

✶ ۱۰۹۱ ق رمضان د ميزان لومړۍ (۱۶۷۹ ع سپتمبر)
دا قصيده يې وويله:

راشه واوره د داستان
نيک و بد پکې بيان
د اويا کلونو اوس يم
په دا ماه رمضان
کال زر يو نوي هجرت دی
هم تحويل دی د ميزان

دا قصيده يې هم پر همدغه کال په ((نړۍ)) (✶) کې وبولله:

(✶) د يو کلي نوم

ketabton.com - The Digital Library

چې مې ولیده د خپلو زویو کار
زویه وا ړه ځګرخون دي د خپل پلار
د هجرت زر سل کلونه نه تري کم
چې نړۍ کې مې اغاز کړه دا اشعار

✷ ۱۰۹۲ ق جمادی الاول پنځمه (۱۲۸۰ ع - جون):
د اشرف خان پرځای یې بهرام خان ته مشري وسپارله.

✷ ۱۰۹۲ ق (۱۲۸۰ع):
ددې بې مطلعې بوللې یا قصیدې د بوللو کال:

زما مشران زویه
چې یې کار شو امتحان
زر دوه نوي د هجرت
ګوره څه وکا اسمان

✷ ۱۰۱۳ق / ۱۲۸۱ع:
دا غزل یې د همدې کال وینا ده:

پارینه چارې چې سړ نه شته خوشاله
دا د سړ چارې به هم نه وي تر کاله
دا سړ کال چې دغفج دی چې غفد شي
امیدوار اوسه له بخته له اقباله

✷ ۱۰۹۵ ق محرم (۱۲۸۳ دسمبر):
دا بوللـه یې وبولله:

ketabton.com - The Digital Library

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نوي مياشت د محرم غصه يې کال دی
په غليم مې غصه وورېږه دا کال
خدايه هو مره مهلت ورکړې په دنيا کې
چې کاږه کارونه سم کاندي خوشال

* ۱۰۹۵ ق (۱۲۸۳ ع):

پر دغه کال يې د پښتو اشعارو شمېره څلوېښت زرو ته ورسېده:

* ۱۰۹۵ ق شعبان (۱۲۸۳ ع):

د برات دلومړۍ شپې د خوب انځور دا سې کوي:

شپه د برات وه، يو خوب مې وليده
کال يې ((غصه)) دی هر کور مې ښه ليده
دوه توري ماتې شوې، يوه مې روغه شوه
دويم صمصام مې په رغېده وليده

ketabton.com - The Digital Library

✷ ۱۰۹۷ق (۱۶۸۵ع)
ددې کال د ټولنيزې وضعې انځورونه يې په دې بې مطلعې بوللې کې داسې کړې ده:

سږ کال چې د غواص دی
په هر لوري دي تبژن
د مرګ تبې يو څپر دی
د ژوندون تبې بل څپر

د خپل درويشت کلن ((بختناک)) زوی د مړينې ياد هم په همدې قصيده کې کوي:

بخت ناک په دوه هفتې شي
تر فاني جهانه سېر
ژوندی و درويشت کاله
زلميتوب شه باندې زلېر

✷ ۱۰۹۸ ق (۱۶۸۵ ع):
ددې بوللې په ترخ کې د ۱۰۹۷ کال له وبا نه د خلاصون او د خپل يوې مېرمنې د بختناک دمور، د يوه زوی ((بختناک)) او يوه لمسي (سرفراز) د وير ياد داسې کوي:

ketabton.com - The Digital Library

د غـــواص د کـــال وبـــا
خـدای یـــې مـــه راولـــه بیـا
بختنـــاک مـــې پکـــې ومـــړ
مـــور مـــې هـــم بـــو تـــه قضـا
یـــو هلـــک یـــې و راپـــاتې
وروســـــــې شـــــه زر فنـــــا
ســــــرفراز د ســــــعادت و
ښـــه لمســـی مـــې و زېبـــا
پـــه دا کـــال لـــه مـــا قضـــا کـــړ
پـــه ارمـــان ارمـــان جـــدا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـا
یـــو خوشـــال دا دعـــا نـــه کـا
درســـت جهـــان کـــا دا دعـــا

✷ **۱۰۹۸** ق (**۱۶۸۶** ع):

پـر دغـه کـال يـې يـو زوی طاهرخـان، مومنـد يـو خټکـو وواژه، (تاریخ مرصع **۱۲۵۱**) یـو يـې لمسـی د بهـرام خـان زوی معظـم ومـړ چې خان يې وير په دې توګه کړی دی:

ketabton.com - The Digital Library

ما د معظم پـه لیـدو مینـه ماتـه نـه کـړه
څـه د قضـا رنـځ و پـه هفتـه کـې څـه و څـه شـو
دریغـه دریغـه دریغـه کـه یـې مـرګ پـه بدلېده وای
څو به مې پرې ورکړل، ولـې مـرګ مېلمـه د ده شـه
ښـه تـاریخ یـې راغـی (بـې بـدل معظـم)
خوشـال دده نیکـه دی، دنیکـه یـې داغ پـه زړه شـه

✷ ۱۰۹۹ ق شعبان (۱۶۸۸ ع جولای):
دېوان یې د اپریدیو په چانکوړ کې (د چراټ په جنوب لویدیځ کې) بشپړ شو.

✷ ۱۱۰۰ ق ربیـع الثـاني ۲۸ جمعـه (۱۶۸۹ ع فبـروري) شـلمه د ۱۰۶۸ د کب لومړۍ.

زمـوږ سـتر خـان خوشـال خـان خټـک اخـر تـر ۷۸ کالـه سـتړي او نیمګړي ژوندانه وروسته د ژوند امانت د خپـل حقیقـي څښـتن حضور ته وسپاره. (انا لله و انا الیه راجعون)

خان تـر جـامې بـدلولو لـږ دمخـه هـم د پښـتنو بې ننګي پـه دغـو ټکیو ژړله:

پښتانه چې بې ننګي کا څوک یې څه کا
ګورسـتان لـره بـه درومـو لـه ارمانـه.[1]

[1] محمد اصف صمیم، ګام پر ګام له خوشال سره، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه- جرمني، پېښور، ۱۳۷۸ل کال، ۳-۲۳مخونه.

ketabton.com - The Digital Library

دويم څپرکی

د خوشال بابا اثار

خوشال بابا د ستر فکري نبوغ او ژور تخيل خاوند و. له خپلو ګڼو سياسي او ټولنيزو بوختياوو سره سره يې يوه شېبه هم قلم او کاغذ له ګوتو لرې نه کړ او له شمېره وتي اثار يې وليکل.

که موږ د خوشال سياسي او ټولنيز ژوند وڅېړو او د هغه مبارزې او مصروف ژوند ته نظر وکړو او بيا د هغه ليکلو اثارو ته پام وکړو، نو ويلای شو چې خوشال بابا د نړۍ داسې يو ستر ليکوال دی چې د نړۍ هېڅ ليکوال هم په داسې يو سخت، تنګ او کړکېچن ټولنيز او سياسي چاپېريال کې دومره اثار نه دي ليکلي.

ختيځپوه ميجر راورټي انګريز د بابا د ټولو اثارو شمېر (۲۵۰) عنوانه ښودلی دی. کله چې د بابا نبوغ او تخيل ته ګورو، نو د راورټي خبره له مبالغې ډکه نه برېښي. د بابا د اثارو بله ارزښتمني په دې کې ده چې د ژوند بېلابېلو خواوو ته ځانګړي شوي او په هره خواکې په داسې ژور فکر ليکل شوي چې تر ده دمخه خو يې هېڅ ساری نه و آن تر ده وروسته هم، چا په هغو برخو کې داسې اثار نه دي پنځولي.

ketabton.com - The Digital Library

ښکار، سیاست، ادب، صحت، سفر، فلسفه، تصوف، عرفان، مبارزه، ښوونه او روزنه، ټولنپوهنه او د ژوند نورې خواوې، ټولې په کې رانغاړل شوې دي. د خوشال بابا ټول لیکل شوي اثار تراوسه پورې لاسته نه دي راغلي، خو د وخت په تېرېدو سره کېدی شي نور اثار یې هم لاسته راشي. موږ به دلته د بابا هغه اثار معرفي کړو چې تراوسه لاسته راغلي او یا یې یوه برخه د څېړونکو تر ګوتو شوې ده:

ketabton.com - The Digital Library

الف- د بابا منظوم اثار

۱- دېوان خوشال خان خټک:

دا دېوان د ډاکتر ایچ ډبلیو بیلیو په سمون، او ډون او د سلطان بخشي داروغه په اهتمام د پېښور چلخانې په چاپخونه کې پر ۱۸۶۹ یا ۱۸۷۰ کال چاپ شوی دی. (۲۰۸) مخه لري، بشپړ دېوان نه دی، خو د خوشال د کلام د هرې برخې بېلګې لري.

دېوان خوشال خان خټک:

په ۱۲۸ مخونو کې د لاهور په کریمي چاپخونه کې چاپ شوی دی. د چاپ نېټه یې څرګنده نه ده، خو داسې ښکاري چې تر ۱۹۲۰ کال وروسته چاپ شوی دی.

دېوان خوشال خان خټک بزبان افغاني و فارسي:

دا د خوشال خان خټک د کلام منتخب دی، چې دوه برخې لري؛ لومړۍ برخه یې ۵۲ مخه لري او دویمه برخه یې ۱۲۸ مخه ده. د دېوان د منتخباتو اهتمام د پېښور د قصه خوانۍ بازار د کتاب سوداګر کهرک سنګهـ لـه خوا شوی دی. پـه دې انتخاب کې غزلونه، قصیدې، قطعې او څه رباعي هم راغلي دي. دا منتخب د ډاکتر ایچ ډبلیو بیلیو له دېوان څخه راچاڼ شوی او بیا چاپ شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

دیوان خوشال خټک بزبان افغاني و فارسي:

د خوشال بابا د کلام دا ټولګه هغه ټولګه ده، چې د سلطان بخش داروغه په اهتمام چاپ شوی و او پر ۱۹۲۹ کال د حاجي عبدالرحمن په غوښتنه د مولانا عبدالمجید افغاني په مقدمه یو ځل بیا په ۲۰۸ مخونو کې چاپ شو.

د خوشال مرغلرې:

د بابا د کلام دا ټولګه چې غزلونه، قصیدې، قطعې، رباعي او نور شعري شکلونه په کې راغلي، د علامه عبدالحی حبیبي په هڅه او زیار پر ۱۳۱۷ ل ۱۹۳۸م کال په کندهار کې چاپ شوې ده، دا ټولګه ۱۱۲۸ مخه لري.

کلیات خوشال خان خټک:

په دې کتاب کې د خوشال بابا غزلونه، قصیدې، قطعې او نور متفرقه شعرونه راغلي دي. تکړه څېړونکي دوست محمد کامل مومند پرې حاشیه او سریزه لیکلې ده. دا کتاب پر ۱۳۷۱هـ ق ۱۹۵۲م کال د اداره اشاعت سرحد له خوا چاپ شوی او همدا کتاب دویم ځل پر ۱۹۶۰ کال بیا چاپ شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

د خوشال خان خټک کليات لومړی ټوک:

د خوشال بابا د شعرونو دا کليات پر **۱۹۷۹** (**۱۳۵۷**) کال د بابا د درې سوه يم تلين په درناوي، د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی. د بابا (**۹۱۰**) غزلونه په کې خوندي شوي او (**۵۱۹**) مخونو کې چاپ شوی دی. دا کتاب پر **۱۹۸۰** کال بيا چاپ شوی او پر دواړو چاپونو يې ډاکتر **ګل محمد** نورزي او **محمد صديق** روهي سريزې ليکلې دي.

منتخبات خوشال:

د پېښور پښتو اکېډمي، پر **۱۹۵۲**م کال په **۳۲۰** مخونو کې چاپ کړی دی. سيد انورالحق يې په نثر، اردو ژباړه هم کړې ده.

کليات خوشال خان خټک:

په دې کتاب کې د بابا غزلونه راغلي دي، شېرشاه ترخوي ترتيب کړی، سريزه يې پرې هم ليکلې ده، د (**۱۹۸۵**) يا (**۱۹۸۲**) کال په پيل کې عظيم پبلشنګ هاوس پېښور کې چاپ کړی دی. د مخونو شمېر يې (**۳۷۲**) دی.

ارمغان خوشال:

د بابا د شعرونو دا کتاب سيد رسول رسا ترتيب کړی او يوه اوږده سريزه يې هم پرې ليکلې ده. دا کليات تر ټولو لوی دی، چې فضل نامه، بازنامه او سواتنامه نامه هم په کې دي او پر

ketabton.com - The Digital Library

۱۹۲۴م کال په پېښور کې چاپ شوی دی، د مخونو شمېر یې (۱۱۷۷) دی.

د خوشال رباعیات:

په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا په ۱۹۷۰م کال چاپ شوی، چې (۲۹۹) مخونه لري.

۲- د خوشال ختک کلیات دویم ټوک:

دا اثر پر ۱۳۷۰ل کال د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په کابل کې خپور شوی او د خوشال بابا یو شمېر داسې غزلونه، قصیدې او نور شعرونه په کې راغلي، چې په لومړي ټوک کې نه شته.

۳- بازنامه:

دا کتاب په مثنوي فورم کې لیکل شوی او د لیکلو کال یې ۱۰۸۵هـ ق دی. دا کتاب پر **۱۹۵۳**م کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی او ۲۷ مخونه لري. پوهاند صدیق الله رښتین پرې حاشیه لیکلې او سمون یې کړی دی. په کتاب کې د بازونو د روزنې، پالنې او د رنځونو علاج په باب معلومات راغلي دي. دا کتاب د همېش خلیل په حاشیه او سمون پر **۱۹۸۵**م کال د خوشال ریسرچ سیل له خوا هم چاپ شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

۳- سوات نامه:

دا هم د بابا یوه مثنوي ده، چې پر ۱۰۸۲ هـ ق کال لیکل شوې او د سوات د سیمې جغرافیایي، ټولنیز او کلتوري حال په کې بیان شوی دی. دا کتاب دخوشال د درې سوم تلین په مناسبت په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. استاد عبدالحی حبیبي پرې سریزه لیکلې ده، د پېښور د اسلامیه کالج د انګریزي ژبې پروفیسور شکیل احمد، سوات نامه په انګریزي ژباړلې او حاشیه یې پرې لیکلې ده، چې پېښور پوهنتون ورته پرې د (ایم فل) ډګري ورکړې ده. سواتنامه د همېش خلیل په سریزه پر ۱۹۸۲م کال خوشال ادبي و ثقافتي جرګې اکوړه خټک له خوا چاپ شوې ده. سواتنامه په تاریخ مرصع کې هم راغلې او ارمغان خوشال کې هم چاپ شوې ده.

۴- فضل نامه:

دا کتاب هم په مثنوي فورم کې لیکل شوی دی. د لیک نېټه یې ۱۰۸۹هـ ق کال دی. فقهي مسایل په کې څېړل شوي دي. یو څه برخه په کې د طب په باب هم شته. دا کتاب پر ۱۹۵۲م کال د محمد عبدالشکور په سریزه د اداره اشاعت سرحد پېښور له خوا چاپ شوی دی. اصل متن یې (۲۵۰) مخه دی.

ketabton.com - The Digital Library

۵- طب نامه:

دا کتاب هم په لنډ بحر په مثنوي فورم کې لیکل شوی او د بابا د ۲۸۲ تلین په مناسبت په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. دا کتاب بیا د همېش خلیل په حاشیه، لټون او سمون په پېښور کې خوشال ادبي جرګې اکوړې چاپ کړی دی او بل ځل بیا د میا تقویم الحق کاکاخېل په سمون د خوشال ریسرچ سیل له خوا پر ۱۹۸۵ کال چاپ شوی دی. طب نامه په نظم لیکل شوې او طبي مسایل په کې څېړل شوي دي.

۶- اخلاق نامه:

دا هم یوه مثنوي ده چې حمد و نعت، مذهبي او اخلاقي مسایل په کې راغلي دي. دا کتاب لومړی ځل پر ۱۹۸۱م کال د پېښور پوهنتون د پاکستان د مطالعاتو مرکز له خوا په پاکستان مجله کې چاپ شوی دی.

دا اثر (۱۷۲) مخه لري. همېش خلیل یې لټون او سمون کړی. دا کتاب په جلا بڼه، د قامي مکتب پېښور له خوا هم چاپ شوی دی. اخلاقنامه وروستي ځل د حبیب الله رفیع په سریزه، سمون او سپړنو پر ۱۳۸۰ ل کال په ۱۲۷ مخونو کې په لاهور کې چاپ شوې ده.

ketabton.com - The Digital Library

۷- فراق نامه:

دا هم منظوم اثر دی، بڼه یې زیاتره د مثنوي ده. د خوشال بابا د زندان د شپو ورځو اثر دی. دا کتاب لومړی ځل پر ۱۹۸۲ کال د پېښور پوهنتون د پاکستان د مطالعاتو مرکز له خوا په پاکستان مجله کې چاپ شوی او بل په ځانګړي ډول د همېش خلیل په سمون، لمنلیکونو هڅه او هاند د قامي مکتبه پېښور له خوا پر ۱۹۸۳ کال چاپ شوی دی.

فراقنامه په کابل کې هم پر ۱۳۶۳ل کال چاپ شوې ده. خو درېیم ځل پر ۱۳۸۰ل کال د سرمحقق زلمي هېوادمل په سریزه، سمون او تعلیقاتو د پښتون کور له خوا د (۵۰۰) ټوکو په شمېر په ۲۱۷ مخونو کې چاپ شوې ده.

۸- فالنامه:

دا کتاب د فال کتلو او د هغې په پوهې پورې اړه لري. د حبیب الله رفیع په سمون د خوشال ریسرچ سیل له خوا پر ۱۹۸۵ کال چاپ شوې او (۸۲) مخونه لري. دا اثر دویم ځل د همدې لیکوال له خوا د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا ټولنې په لګښت پر ۱۳۸۰ل کال په لاهور کې چاپ شوی دی. دا اثر د مثنوي په فورم کې لیکل شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

۹ - نام حق:

نام حق د خوشال بابا هغه اثر دی چې د فارسي له (پنج گنج) څخه ترجمه شوی دی. خوشال بابا دا ژباړه په **۱۰۲۲**هـ کال کې بشپړ کړې ده. په دې اثر کې ځینې دیني مسایل لکه روژه، لمونځ او د هغو فرایض تشریح شوي دي. دا اثر د همېش **خلیل** په سریزه په **۴۰** مخونو کې په پېښور کې پر **۱۹۹۲** کال چاپ شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

ب- د بابا منثور اثار

خوشال بابا د خپلو ډېرو منظومو اثارو تر څنګ، ګڼ شمېر منثور اثار هم لري، چې د ژوندانه پر بېلابېلو خواوو رڼا اچوي، دلته يې هغه اثار معرفي کوو چې د زماني له بادونو او ګردونو خوندي پاتې او يا يې څېړونکو او خوشالپوهانو ته څرک معلوم دی:

۱- دستار نامه:

د بابا د نثر کتاب دی چې په رنتهبور زندان کې يې د اسارت په ورځو شپو کې ليکلی او لومړی ځل پر ۱۳۷۱ هـ ق، **۱۹۵۲**م کال د اداره اشاعت سرحد پېښور له خوا چاپ شوی دی. عبدالشکور صاحب پرې سريزه ليکلې ، سمندرخان سمندر او دوست محمد کامل مومند يې پېژندنه کړې ده. دا کتاب پر **۱۳۴۵**ل - **۱۹۲۲**م کال په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا هم چاپ شوی، چې پوهاند صديق الله رښتين پرې سريزه ليکلې ده. د پېښور چاپ اصل متن **۲۷۸** مخه او د کابل چاپ **۱۴۵** مخه دی. د دستارنامې اردو ژبې ژباړه طاهر غزنوي کړې ده او پر ۱۹۸۰م کال پښتو اکېډيمۍ پېښور چاپ کړې ده.

ketabton.com - The Digital Library

۲- زنځیري یا خط نامه:

دا د لیک یو ډول دی چې د بابا له کورنۍ سره اړه لري. دا کتاب د حبیب الله رفیع په حاشیه او هڅه د خوشال ریسرچ سیل پېښور له خوا پر **۱۹۸۵** کال په ۱۷۲ مخونو کې چاپ شوی دی.

۳- هدایه:

له عربي ژبې څخه فقهي مسایلو په باب د بابا نثري ژباړه ده چې دیني مسایل پکې څېړل شوي دي.

۴- بیاض:

په نثر کې د خوشال یو ډېر ښه اثر دی. ځینې تاریخي برخې هم لري، چې افضل خټک په تاریخ مرصع کې نقل کړي دي.

۵- فرخ نامه:

د توري او قلم بحث دی چې تراوسه چاپ شوی نه دی.

۶- ائینه:

دا هم یو دیني کتاب دی چې تراوسه چاپ شوی نه دی.

۷- خټکنامه:

د خوشال بابا بل اثر دی چې د خټکو د اصل و نسب په باب معلومات په کې راغلي دي. دا لیکنه په تاریخ مرصع کې هم راغلې او افضل خان خټک هم پرې خپل نظر ورکړی دی. د بابا دا اثر په مستقل ډول پر ۱۳۸۰ل کال د حبیب الله رفیع په سریزه د

ketabton.com - The Digital Library

پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا ټولنې له خوا په لاهور کې چاپ شوی دی. (۳۹) مخه لري.

۸- نسبنامه:

نسبنامه د خوشال خان خټک بل اثر دی چې افضل خان خټک په تاريخ مرصع کې راوړی او ځای پر ځای يې خپل نظر او فکر هم په کې ګډ کړی دی. دا اثر په مستقل ډول د حبيب الله رفيع په سريزه، سمون او سپړنه پر ۱۳۸۰ل کال د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا ټولنې له خوا په لاهور کې چاپ شوی او د ټولو مخونو شمېر يې (۲۹) دی. په دې کتاب کې خان د خپلې کورنۍ پېژندنه کړې ده.

۹- ساعتنامه:

د خوشال بابا يو بل ډېر کوچنی او منثور اثر ګڼل شوی، چې حبيب الله رفيع پرې سريزه ليکلې او سمون يې کړی. په دې اثر کې د ساعت او وخت او سفر په باب لنډ معلومات راغلي دي. دا اثر له سمون، بشپړتيا او سريزې سره ټول (۲۰) مخه لري او پر ۱۳۸۰ل کال د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا ټولنې له خوا د لاهور په ملت چاپخونه کې چاپ شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

۱۰- هندو کوهنامه:

د خوشال بابا یو منثور یونلیک دی، چې د دده دوو جګړه ییزو سفرونو بیان کوي. ددې یونلیک متن هم له تاریخ مرصع څخه را اخیستل شوی، دا کتاب د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا ټولنې له خوا د لاهور په ملت چاپخونه کې پر ۱۳۸۰ ل کال چاپ شوی او سریزو سره (۲۵) مخه لري.

۱۱- وصیتنامه:

د خوشال بابا یوه بله لیکنه ده چې په تاریخ مرصع کې د هغه لمسي افضل خان خټک خوندي کړې ده. دا لیکنه په مستقل ډول د حبیب الله رفیع په سریزه پر ۱۳۸۰ ل کال په لاهور کې په ملت چاپخونه کې چاپ شوې ده. د کتاب لګښت د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا ټولنې له خوا برابر شوی او د سریزو په ګډون یې د مخونو ټول شمېر (۱۷) ته رسېږي. په دې لیکنه کې خوشال بابا خپلو زامنو او لمسو ته له نورو سره د چلند او سلوک په باب نصیحتونه کوي.

ketabton.com - The Digital Library

درییم څپرکی

د خوشال بابا د اند ځینې خواوې

خوشال بابا د علم او تفکر یو کان دی، هر څوک چې پر خوشال څېړنه کوي، نو دده د فکر ژورلید ته متوجه کېږي، د ژوند یو ډګر هم د بابا د فکر له پلوشو تیاره پاتې شوی نه دی، خو د بابا د فکر د ټولو خواوو څېړنه، کتاب نه، کتابونو ته اړتیا لري، موږ به دلته په ډېر لنډیز او چاڼیز ډول د بابا د فکر ځینو خواوو ته نغوته وکړو:

صوفي خوشال

کله چې څوک د خوشال بابا د شعرونو ظاهري بڼکلا او خپله د بابا رندانه او شاعرانه مزاج ته ګوري، نو داسې یو شخصیت یې

ketabton.com - The Digital Library

په ذهن کې تداعي کېږي چې خوشال داسې يو رند ، مست، ازاد او باغي شاعر دی، چې يوازې د ښکلا په ميو مست دی او نور نو د ژوند د اسرارو تل ته نه دی ښکته شوی او د معرفت په خوړلنيو کې يې خپل روح نه دی لمبولای، خو کله چې د بابا دکلام په سمندر کې اوږد سفر وکړي، نو بيا ورته معلومېږي چې د بابا د فکر په سمندر او د تخيل په اسمان کې د معرفت څومره مرغلرې او څومره ستوري بلېږي، کله چې موږ د بابا صوفيانه کلام ته پام کوو، نو يو داسې بشپړ صوفي زموږ په نظر راځي چې له عبادت او رياضيت پرته يې بل هېڅ کار نه دی کړی. هغه د خدای معرفت د بنده لويه نېکمرغي ګڼي او هغه چا ته چې خدای پاک دا ځواک ورکړی وي، هغه د خدای خاص خاص بنده ګان دي. دی وايي که انسان غواړي چې هغه لوی نقاش (خدایؐ) وپېژني نبه به دا وي چې خپل ځان وپېژني، چې څنګه او چا جوړ کړی يم، لکه يو انځورګر چې يو انځور جوړ کړي او پر دېوال يې وځړوي، نو خلک بيا ټول دهغه انځورګر صفتونه پيل کړي ، دغسې چې خدای(ج) په خپل کرم او پوهې انسان جوړ کړی، بايد موږ متوجه شو او د همدې انسان پېژندنې له لارې خپل رب او اصلي نقاش وپېژنو. بابا په خپل يو کلام کې وايي:

ketabton.com - The Digital Library

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم په صفت زبان د راز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاڅکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، ورو ځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غاښ و شونډې، ژبه، خوله سره پرداز کا
یو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا
بند په بند د لاسو ګوتې و بله کېږدي
سر ترپايه درست صورت سره یو راز کا
که څوک زرکتابه وکښي له دې بابه
که په کښل شي زر به نور پسې اغاز کا
هر و ښته چې په صورت باندې لیده شي
که پرې ځیر شې د شناخت ور به درته واز کا
خاص بنده د خدای هغه ګڼه خوشاله
چې د ځان په معرفت یې سرفراز کا[1]

[1] د خوشال خټک کلیات، لومړی ټوک، د علومو اکاډمۍ، ۱۳۵۸ل کال، ۱مخ

ketabton.com - The Digital Library

د تصوف ډېر تعريفونه شوي دي، چا ورته د فاضله اخلاقو او چا ورته د رباني عشق حصول ويلی دی، څوک وايي چې له لوی خدای(ج) سره د مانا او معاملې ساتل تصوف دی. شيخ عبدالقادر جيلاني وايي چې د خدای(ج) او بنده ترمنځ چې کوم حجابونه دي د هغو لرې کول تصوف دی، حمزه بابا وايي: ((دانسانيت له عنصر نه د حيوانيت او ملکيت تسلط پورته کول او دا دواړه د انسانيت تابع کول تصوف دی)).

هر صوفي چې کله د تصوف لاره نيسي، نو يو استاد ته اړتيا لري، چې د تصوف په اصطلاح کې ورته شيخ، مرشد او پير وايي، چې پرته له هغو ورته په دې لاره تګ ډېر ګران او له خطره ډک وي. خوشال بابا هم همداسې يو مرشد درلود، دی د حضرت شيخ رحمکار کاکا مريد و لکه چې وايي:

((طريقت کې مقلد د شيخ رحمکار يم))

او په يو بل ځای کې ترې مرستې غواړي:

د خوشال تکيه په خدای ده بيا په تا ده رحمکاره

د تصوف له مخې که يو انسان د خدای(ج) د ټولو صفاتو هنداره وي، خو يو صفت يې دا هم دی چې هغه مرکزي حيثيت او د نورو ټولو صفتونو لپاره د محور حکم لري او هغه د انسان د تخليق منشا ده چې مرکزي صفت لري.

ketabton.com - The Digital Library

په تصوف کې لومړۍ درجه د فنا فی الشیخ ده او هر کله چې دا فنا حاصله شي نو بیا سالک د فنا فی رسول مرحلې ته تیار شي او له دې مرحلې نه بیا د فنا فی الله او په پای کې بیا د بقا بالله مرتبه حاصلوي، چې د سالک ژوند ومري. خوشال وایي:

زه هاله د عاقبت ناوې قبول کړم
چې یې خپله تمنا ورکړه په مهر

تر هغه چې انسان په خپل فطرت غالب نه شي، هغه پر خپل وجود نه شي واکمنېدلای، د کائیناتو تسخیر خو لا ډېره ګرانه خبره ده.

خوشال وایي:

بیا هاله د یګانګۍ له حاله لاف کړه
ته د غیرو اندېښنې له زړه خارج کړه
***
ترې په سل رنګه ګلونه شګفته شي
هر سړی چې خاکساري واخلي ځان خاک کا
***
چې دې زړه هغه به ووینې خوشاله
خو یوه قطره که تېر شي تر درخته
***

ketabton.com - The Digital Library

تـــر مطلوبـــه پـــورې شـــرط د رســـېدو دی
کـــه تمامـــه لار پـــه وينـــو شـــي الـــوده
***
نـــور څـــه نـــه شـــته لانـــدې بانـــدې
واړه دی دی چـــــې څـــــه کانـــــدي
***
يـو وهـم كـه څـه دي چې پـه خلكـو بانـدې پـېښ شـو
دنيـا دنيـا هـېڅ نشـته كـه نمـود كـه نـا نمـوده
***
مـــخ د يـــار لـــه خـــط و خالـــه مســـتغني دی
د غنـــي وي هـــر اســـباب لـــه خپلـــه كـــوره

د خوشـال پـه شـعرونو کې د تصوف دواړه برخې (وجـودي) او (شهودي) تر سترګو کېږي او د دواړو ښودنه يې کړې ده.

جدايي نشـته وصـال ځينې بعـد وهـم وخيـال دی
لـه هغـه چې هـم خانـه وم هـم خانـه يـم لا تراوسـه
هغـه شـان لـه خپلـه يـاره بـې وكيلـه بـې ريبـاره
زه خوشـال چې يګانـه وم يګانـه يـم لا تراوسـه
***
يـــار مـــې هســـې رنګـــه ځـــای ونيـــو پـــه ســـترګو
چـــې د هـــر لـــوري تـــه ګـــورم واړه دی دی
***

ketabton.com - The Digital Library

خدای یو هسې فکر راکړ
چې یې ملک راته رڼا کړ
چې په ملک په ملکوت دی
پرې خبر یې زړه زما کړ
په اعلی په اسفل واړه
راښکاره یې هر اشیا کړ
که په نورو توره شپه ده
په خوشال یې سپین سبا کړ

***

یار د ما څه په کور د ننه ناست و
زه بې روحه ګرځېدم دده په مرسته

***

یار په هر لوري جلوه کا ورته ګوره
که دې نه دي د لیدلو سترګې پټې

***

که دې سترګې د عرفان شته مبارک شه
د ګلزار په ننداره چې استقلال کړي

***

یو مې بیامونډ په هر څه کې
چې مې وکړ د زړه سیر

***

ذرې ته چې دا سې برېښې منوره
که پوهېږې دا برېښنا دې ده له لمره

ketabton.com - The Digital Library

شاعر خوشال

د خوشال بابا د لیکوالۍ زیاته برخه د هغه شاعري ده، چې ده ورته د خپل ژوند (۵۸) کلونه وقف کړي وو. خوشال د خپل ژوند په دې (۵۸) کلن ادبي بهیر کې تر (۲۵۰) عنوانو زیات اثار ولیکل، چې زیاته برخه یې منظوم اثار وو. بابا په خپل دې منظوم کلام کې د ژوند د بېلابېلو خواو منځپانگه خوندي کړې ده.

خوشال په شل کلنۍ کې پر شعر ویلو پیل کړ او لومړنی شعر یې پر (۱۰۴۲ق (۱۶۳۰) میلادي کال وو ایه چې دا سې پیلېږي:

عقل سل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سیلاب پرې راشي واړه نوړ کا

خوشال بابا د خپلې شاعرۍ له پیله بیا تر پایه پورې په بېلابېلو شعري فورمونو کې شعرونه ولیکل چې په هغو کې قصیده، غزل، مستزاد، قطعه، رباعي او نور بېلابېل فورمونه شامل دي.

بابا په پښتو شاعرۍ کې د نوې پښتو شاعرۍ بنسټونه کېښودل، د پښتو د شعر ماڼۍ یې ودانې کړې او کله چې یې

ketabton.com - The Digital Library

پښتو شاعري پيلوله نو دا ژمنه او وړاندوهنه يې هم ورسره کړې وه چې:

د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي
ما خوشال چې په پښتو شعر بيان کړ

کله چې خوشال بابا د پښتو شاعرۍ عزم وکړ، نو بيا يې ټول شاعران هم وتلل، د هغو نيمګړتياوو ته يې ګوته ونيوله او دا يې هم وويل چې پښتو شاعري تر ده پخوا په تول تللې نه وه؛ وزن، بحر او عروض يې معلوم نه وو او دا ټول ورته ده جوړ کړل.

يو په حال او په ماضي کې هسې نه و
چې ښکاره يې د خبرو راته خوند کړ
د ميرزا د ېوان مې وماندۀ په ګوډي
مسخره مې ارزاني خويشکي زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې د هر يوه ريشخند کړ
کلمې مې ورته سازې کړې د قندو
د وربشو په ډوډۍ به چې يې شخوند کړ

***

کله چې د خوشال بابا شاعري وغوړېده، نو هنګامې يې لور پر لور خورې شوې.

ketabton.com - The Digital Library

بندوبست د پښتو شعر ما پیدا کړ
ګڼه شعر د پښتو و غیر سیال
نه یې وزن نه تقطیع نه یې عروض وو
دوه مصرع یې د ضعیف بحر دوه تال
د غزل یې نه مقطع نه یې مطلع وه
نه صفت نه یې تشبیه نه یې مثال
ګلستان زما د نظم شګفته شو
پرې وهي شیدا بلبله پروبال
ګلدستې یې لور په لور په ملک خورې شوې
تر کابله تر کشمیره تر بنګال

خوشال خټک د خپلې دورې د کلتور او ثقافت یو ځلاند ستوری و او د خپلې زمانې د ډېرو علومو او څانګو په باب یې زیات معلومات په خپله شاعرۍ کې بیان کړي دي. اوس که څوک وغواړي چې د خوشال خټک اشعار ترجمه کړي، نو باید دایرة المعارف یې تر څنګ وي، ځکه چې د ترجمان لپاره نه یوازې په شاعرۍ، تاریخ، حقوق، اسلامپوهنه او جنګي مهارتونو کې معلومات په کار دي، هغه باید پر فلسفه، بیولوژي، ښکارپېژندنه او د نورو علومو په څانګه کې هم معلومات ولري.
بابا وایي:

درست دېوان مې لکه باغ د علم ګنج دی
په کې هر رنګه ګلونه هر نهال

ketabton.com - The Digital Library

خوشال بابا سره له دې چې پر عربي، فارسي او ځینو نورو ژبو پوهېده او په پارسي کې خو يې ښه شاعري هم کړې ده، خو د خپل ژور ملي شعور له مخې يې پښتو شاعري ډېره زياته خوښېږي ، نو ځکه خو وايي:

پارسي شعر مې هم زده
سليقه لرم د دواړه
پښتو شعر مې خوښ کړ
هر څوک خپل ګڼي ښاغلی

نو ځکه خو يې بيا د پښتو شاعرۍ عروج ته ملا وتړله او هغه يې ډېره لوړه کړه:

په وزن په مضمون په نزاکت هم په تشبيه کې
پښتو ويل مې عين تر پارسي دي رسولي
***
هر کلام مې واردات دي يا ايهام دي
چې موزون مې په تقطع د بحر بند کړ
په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
په معنى مې د شيراز او د خجند کړ

خوشال بابا د شعر يو ناپايه سرچينه لرله چې دده د ځوانۍ له کلونو دا چينه را وخوټېدله او بيا دده د عمر ترپايه پورې

ketabton.com - The Digital Library

همداسې رنه او بهانده پاتې شوه، د عمر يې لا څو کلونه پاتې وو چې د خپل ديوان بيتونه يې سره حساب کړل او تر (۴۰) زرو پورته شول.

د ديوان مې که بيت بيت سره حساب کړې
تر څلوېښتو زرو به تېر شي په سرِ کال

خوشال بابا د يو اور ژبي شاعر او ليکوال په توګه پر خپله ژبه داسې واکمن و چې له کلمو څخه يې شات ونبات جوړولای شول. د ژبې پر جوړښت او د نظم او قافيې پر فن دومره برلاسی او واکمن و چې ډېر تاريخي، طبي، ټولنيز، سياسي او نور مسايل يې د نظم په تارپېيلای شول، ځکه خو يې که فراقنامه هم ليکله، نو په نظم کې يې اچوله، که بازنامه هم، طبنامه او سواتنامه هم داسې او همدارنګه نور بېلابېل منظوم اثار.

لنډه دا چې که موږ د دنيا له هر شاعر سره د خوشال بابا شاعري پرتله کوو، نو څومره مانيزه رنګارنګي چې د بابا په کلام کې خوندي ده، دنړۍ د هېڅ شاعر په کلام کې نه ليدل کېږي. د هغو اکثرو کې يوه مانيزه برخه رانغاړل شوې ده، يا به تصوف وي يا به رزم وي يابه بزم وي او يا به نور څه، خو د بابا په کلام کې دا ټولې رنګارنګۍ شته، نو ځکه خو يو ايراني ليکوال ويلي دي:

ketabton.com - The Digital Library

((که چېرې فردوسي په رزمي، حافظ په غنايي او سعدي په تصوفي يا عرفاني برخه کې سره يوځای کړو، نو يو خوشال خټک ځنې جوړېږي.))

ددې خبرې مانا دا ده چې خوشال داسې يو څو اړخيز شخصيت دی چې يوازې په شاعرۍ کې يې د ژوند څو خواوې رانغاړلي دي او دده د کار او مبارزې اند و ژوند نورې برخې خو لا پرځای پرېږده.

ketabton.com - The Digital Library

فلسفي خوشال

کله چې څوک د خوشال څو اړخيز شخصيت مطالعه کوي، نو هر اړخ يې چې مطالعه کوي، په پيل کې ورسره دا سې فکر پيدا کېږي، چې خوشال به يوازې په همدې اړخ کې دومره رسېدلی وي او بس. خو کله چې ورته ځير شي په هره برخه کې د پوره فکر او نظر خاوند دی او خبره يې د کاڼي کرښه ده. د خوشال فلسفي خوا هم همدا سې ده، کله چې د خوشال په اشعارو او کلام کې د هغه ژور فلسفي ليد ته متوجه کېږو، نو هلته مو يو ستر او ژور فلسفي خوشال تر سترګو کېږي، چې ژوندني مسايل يې تر رياليستي دايرې اخوا په يو فلسفي نظر څېړلي دي.

د خوشال خان فلسفي اند دومره ژور دی چې ((علامه اقبال د خوشال خټک له اثارو نه ګټه پورته کړې او د خودۍ فلسفه يې د خوشال خان له افکارو نه اخيستې ده چې هېڅوک ترې د انکار کولو مجال نه لري. علامه مرحوم په خپلو اثارو کې د خان بابا افکار د بل مشعل په توګه ګڼلي دي او د خوشال خان د ملي وحدت نظريه يې په دې ډول څرګنده کړه، چې ((بايد قبايل د ملت په وحدت کې ورک شي؛ ای ملګريه راشه چې د زړه خبره

ketabton.com - The Digital Library

درته وکړم، د خوشال خان هغه قبر هم د ځان لپاره خوښ نه دی
چې د مغولو د آسونو ګرد پرې پرېوتی وي.))
د فلسفې یو تعریف دا هم دی: ((څه چې د انسان په ماحول او فضا کې موجود وي او حواس یې درک کولای شي، انسان د هغوی په باب فکر کوي او حکم پرې لګوي.))
همدغه فکر او سوچ خوشال بابا ته هم په مخه ورغلی او ویلي یې دي:

ما چې نظر وکړ په ذرات په موجودات
ګول په جهان راغلم ترې به ګول درومم هیهات
یو څادر ترمیان وي فهم پاتې شي له کاره
دا هومره کیسې هومره ادراک د سموات
هېڅ نبي ولي یې درست اسرار موندلی نه دی
لویه کارخانه ده که وګورې کاینات

عقل چې ډېر الوت وکړي او د کاینات د راز په لټون کې خپلې انتها ته ورسېږي، نو له مادیت نه ماورا له هر شیز نه انکاري شي، ځکه چې تر خپل حد نه پورته الوت ممکن نه وي، دلته فلسفه په ټپربدو شي او د انسان خیالات چې هر څه وي دا دي چې کاینات یو بې منعقده شیز دی، په اتفاق سره پیدا شوي دي او په اضطراري ډول لګیا دی کار کوي، هېڅ غایه او مقصد نه

ketabton.com - The Digital Library

لـري، انسـان د سـارتر پـه وينـا پـه فضـا کـې غورځېـدلی خـو غورځوونکی يې نه شته، نو شايد خوشال خان ته هم دا سوچ ورغلی وي او ويلي يې دي:

دا عالـم ريګ روان دی که يې ګورې
خو هم هسې سره اوړي لاندې باندې

خو انسان د يو ځيز تر کتنې او مشاهدې وروسته له هغه ځيز څخه انکار کولای نه شي، يانې دا چې هغه شيان چې تر ايجاد دمخه يې نه منل، تر ايجاد وروسته يې مني.

خوشال بابا هم د عقل د الوت په پای کې چې د عقل واګې يې د انسان روح ته حواله کړې، نو د يقين رڼا يې زياته شوه او ويې ويل چې:

ډېـر عـالـم زمـا پـه يـاد
راغـی تېـر شـو لکـه بـاد
هـم دا هسې راشي تېر شي
بـس ځـای نـه لـري استـاد
عـجـب لـويـه کـارخانه ده
چې پيـدا کـړه لـوی استـاد

بيا وايي:

ketabton.com - The Digital Library

هــر تنــاب يــې و دانــا وتــه معلــوم دی
دا خپمــــه ولاړه نــــه ده بــــې تنــــاب

***

ګــل تــه چــا دا هســې زېــب او حســن ورکــړ
چــا يــې هســې نــه پــه نــه پــانې پرانســتې

خو د ماورای طبعيت يا ما بعدالطبعيت د مشاهدې لپاره مجاهدې ته ضرورت دی، لکه چې خان وايي:

همېشه ژوندون که غواړې درته وايم
هــمېشه کوه له نفس سره جهاد

خوشال بابا بيا د خدای پېژندنې په فلسفه کې دومره خپل نظر ژور ځغلولای چې په هر څه کې يې د خدای(ج) د نور ننداره کوله او په هر څه کې يې هغه ليده.

په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پيدا يېه ناپديد شو

حمزه بابا د خوشال بابا پر همدغه يوه بيت، يو کتاب ليکلی او د هغه دا شعر يې له فلسفي او تصوفي نظره څېړلی او شنلی دی. ددې خبرې مانا داده چې خوشال دومره ژور فلسفي او تصوفي ليد لري چې پر يوه بيت يې هم يو کتاب ليکل کېدلای شي.

ketabton.com - The Digital Library

کره کتونکی خوشال

لکه څنګه چې مو یادونه وکړه، د خوشال بابا ژور او تېز نظر د ژوند هره خوا او د هنر بېلابېل ډګرونه په خپل کلام کې رانغاړلي دي، داسې یې کره کتنه، نیوکه او بیا د سمون لاره هم له یاده نه دي ایستلې. خوشال بابا لکه څنګه چې د پښتو ژبې او ادب پلار ګڼل کېږي، داسې په علمي، ټولنیز، ادبي او سیاسي ډګر کې هم یو ستر او ژور کره کتونکی دی.

له یوې هنري ښکارندې (شعر) څخه رانیولې بیا تر یوې لوړې ټولنیزې پېښې او عمل پورې چې هر یو دده په نظر نیمګړی معلوم شوی، هغو ته یې د انتقاد ګوته نیولې او بیا یې د سمون لاره هم ورپه ګوته کړې ده.

خوشال بابا یو زړور کره کتونکی و، نه یې د چا مدح کوله او نه یې ځانستاینې ته اړتیا لرله، خوشال له فکري، اقتصادي او ټولنیز پلوه په داسې یو دریځ کې و، چې د سالم انتقاد لپاره یې ورې صفتونه او ظرفیتونه لرل، نو ځکه خو ده له خپل ځانه نیولې تر خپلو اولادونو، کورنۍ، قبیلې او ټولو پښتنو پورې څه شی چې په کې د انتقاد وړ وو هغه یې څرګند کړي او نیوکه یې پرې کړې، همداسې یې په ادبي او سیاسي برخه کې د سمون او اصلاح لپاره ډېرې نیوکې کړې دي. د خوشال بابا د نیوکې

ketabton.com - The Digital Library

محتوا ځکه پر خلکو ښه لګېږي چې حقیقتونه څرګندوي او د رښتیاینې پر بنسټ ولاړه ده.

بابا دومره اخلاقي جرئت لري، چې که په ځان کې یې هم نیمګړتیا وي هغه نه پټوي او په ډاګه یې وایي:

د مغول نمک مې وخوړ شپږ پېړۍ
ما د زرو پکې روغې کړې بیړۍ
رعیت مې یوسفزیه درست ختک وو
په عزت او په حرمت کې یې څه شک و
د مغول لپاره ما توري وهلې
پښتنو به راته کړې ډېرې کنځلې

یادا چې:

چې منصب مې د مغول خوړ یو ملک وم
چې منصب د مغول نه شته اوس ملک یم

خوشال بابا بیا په دویم ګام کې پر خپلو ځینو زامنو او د کورنۍ پر غړو چې دده پر وړاندې په ناحقه راولاړ شوي او یا یې نافرماني کړې او یا هم د خپل ولس پرضد ودرېدلي، سخت انتقادونه کړي او د هغو شخصیتونه یې څېړلي، شنلي او څېرې یې ورته څرګندې کړې دي:

نا خلف مې حواله کړ په تقدیر
نصیحت وربانـدې نـه کاندي تاثیر
خوی خصلت چې ازلي وي نه نورکېږي

ketabton.com - The Digital Library

پــه ارشــاد او پــه تلقــین د کامــل پیــر
بـد فرزنـد دې خـدای د هېڅـا پیـدا نـه کـا
په خصلت یې پـلار پـه ځان دی مـور پـه ویـر

یا دا چې:

زمــا زویــه د ننــګ نــه دي غړیتــار دي
پــرې پــوهېږم چــې همــه واړه مــردار دي
نه یې لویـه اندېښنه نه یې لـوی کـار شـته
د مغولــــو وطبــــاخ وتــــه تیــــار دي
د منصــــب د اضــــافو خبــــرې کانــــدي
پــه عــزت، پــه حرمــت کلــه خبــردار دي
اتفــاق، یګــانګې یــې ســره نــه شــته
همګــــې روان پــــه ببلــــه ببلــــه لار دي
نــه د نــوم دي نــه د شــرم نــه د ننــګ دي
اندېښــنې یــې د نــاکس، د ناســردار دي
شــکایت لــه نــورو مــه کــوه خوشــاله
چې خپـل زویـه هم پـه ننګ لـه تـا ویـزار دي.

***

چـــې پیـــدا دي همګـــې زمـــا لـــه ځانـــه
کـــه پنځـــوس دي کـــه شـــپېته دي داغ د زړه دي

***

ketabton.com - The Digital Library

يـــو و پـــلار نيكـــه تـــه نـــه شـــو
همګـــــي د مـــــور پـــــه شـــــان

***

اشــرف ســر تــر ســره نفــس امــاره دی
پــه حســد پــه حماقــت كــې اواره دی

***

د مـــور پـــلار نيكـــه تـــه نـــه دي
دا نـــــاكس دي لابـــــل شـــــان
پـــه ژونـــدون مـــې خپـــل ځـــای وركـــړ
بانـــــدې زه شـــــوم مهربـــــان

***

يــو څــو لا پــه كــې افــت شــول تــر دا ميانــه
څوک ((بهرام)) غوندې بدبخت بخيـل شي

***

چــې هــېڅ كــار نيــولی نــه شــي اســتوار
پــه شــامت يــې خپلخانــه شــي تــار پــه تــار
څوک ((سدو)) غوندې نامراد عبدالزوجه شي
پـــه تنګســـه لـــه خپلـــه پـــلاره شـــي ويـــزار
څــوک ((مـــالو)) غونـــدې((جلـــو))غونـــدې

ketabton.com - The Digital Library

پيدا شـــــــــــــــــــــــــــــــي
سراســــر واړه نــــابود او نــــا بكــــار

***

مــــرګ د نــــا اهلـــو ســـبا بېګـــاه غـــواړم
دعــــــا مــــــې داده الله الله غــــــواړم
زمـــا توبـــه ده د بهـــرام لـــه خيـــره
دده لـــه شـــره امـــان پنـــاه غـــواړم

***

زمـــا زړه لـــه چـــا نـــه روغ نـــه دی بهرامـــه
د هرچـــا ســـره مـــې زيســـت دی لـــه ناكامـــه
نـور دې نـوم زمـا پـه زويـو كـې حسـاب مـه شـه
د خوشـــال ختـــك وينـــا پـــه دا تمامـــه

***

چـې پـه ځـای يـې نـا قابـل زويـه خـاني كـا
د خوشـــال خـــاطر پـــه دا پـــاره پـــاره دی

لكه څنګه چې خوشال خان پر خپل ځان او هم پر خپلو زامنو نيوكه كوي او نيمګړتياوې يې رابرڅېره كوي داسې پر خپلې قبيلې (ختكو) هم نيوكې او انتقادونه لري او د هغو له ځينو عملونو او نيمګړتياوو څخه هم ناخوښي څرګندوي.

ketabton.com - The Digital Library

لــه ختـکــو نــه مــې هــو مره زړه نـا خوښ دی
چـــې توبـــه د همګـــي ختـــک لـــه نامـــه
د نعمـــت پـــه قـــدر هـــېڅ خبـــردار نـــه دي
نـوم ختـک بـه مـې خـلاص نـه وي لـه انعامـه
ختـــک واړه د دودام دي کـــه يـــې ګـــورې
څـوک بـه څـه غـواړي د خپلـو لـه دودامـه
د وفـــا پـــه ځـــای همـــه واړه جفـــا ده
چـــې بـــه ماتـــه رســـېده لـــه خپلـــه قامـــه
کـه پـه تـوره ختـک خپـل کـړې ګڼـې خپـل شـي
کنـه هـېڅ بـه يـې خپـل نـه کـړې لـه اکرامـه

***

چـــې زمـــا اختيـــار يـــې خـــوار کـــړ
خـــدای دې خـــوار هغـــه ختـــک کـــا

***

درســـــت ختـــــک زمـــــا پـــــه دور
نـــــــامور شـــــــو پـــــــه دوران
کـــه ختـــک پـــه مځکـــه پـــروت و
پـــاس مـــې يـــووړ پـــه اســـمان

***

ketabton.com - The Digital Library

تفحــص کــه څــوک د خــوږ زړونــو کانــدي
د خپــل قــام لــه لاســه ورک خوشــال خټــک دی

خوشـال بابـا د خټکـو تـر انتقـادي دايـرې او نيـوکې وروسـته، پښـتانه پـه خپلـه انتقـادي دايـره کـې داخـل کـړي او هغـه نيمګړتياوې چې په پښتنو کې دي هغه يې يوه يوه څېړلې ده. په پښتنو کې به د خوشال بابا غوندې هېڅ داسې بل لوی ليکوال تر سترګو نـه شـي، چې د بابـا پـه څېـر د پښـتنو پـر روانـي چلنـد او ټولنيز ژوند بلد وي او هغو ته يې په خپلو اثـارو کـې پـه دې کچـه ځای ورکړی وي. خوشال بابا د خپل فطري بغـاوت او ژور فکـر لـه مخې د پښـتنو نيمګړتيـاوې هـم څېړلي او نيـوکې يې پـرې کـړي دي. د خوشال بابا اثار د پښتنو د ژوند هنداره دي، چې د هغـوی ښېګڼې او بدګڼې ټولې په کې په ښه روښانه ډول ځرګند ېږي:

لېــونــي شـــول پښـــتانه پـــه منصـــبونو
خدايـــه مـــا ژغـــورې لـــه هســـې غضـــبونو

***

پښـــتانه لکـــه مګـــس وربانـــدې ګرځـــي
ورتـــه ايښـــی دی مغـــل د حلـــوا تـــال

***

ketabton.com - The Digital Library

شـــرم دی ننـــګ دی کـــه ډار د ســـر دی
ســـمه مـــې پرېښـــوه ځـــای مـــې غـــر دی
پښـــتانه واړه دمغـــول شـــوروا خـــوري
ماتـــه یـــې پـــاتې دا شـــور و شـــر دی

***

پښـــتانه پـــه عقـــل پوهـــه څـــه نـــاکس دي
کوتـــه ســـپي دقصـــابانو د جـــوس دي
اوښ لـــه بـــاره پـــه ولجـــه پـــه کـــور ورغلـــی
پـــه ولجـــه د اوښ د غـــاړې د جـــرس دي

***

درســـت جهـــان پـــه ناپوهـــانو ســـره ډک دی
ولـــې زیـــات کـــه پکـــې وګـــورې افغـــان دی

***

کـــه ربښـــتیا وایـــم شېرشـــاه دا هســـې نـــه و
لکـــه مـــوږ یـــو نـــن پیـــدا لـــه کوهســـتانه
پښـــتانه چې بې ننګي کـــا څوک یې څه کـــا
ګورســـتان لـــره بـــه درومـــو لـــه ارمانـــه

***

کـــه پـــه نور خلکو کې ښـــه سړي موندل شي
ولـــې ښـــه ســـړي بـــه لـــږ وي افغانـــان

ketabton.com - The Digital Library

هـــره چـــار د پښـــتانه ترمغـــل ښـــه ده
اتفـــاق ورســـره نـــه شـــته ډېـــر ارمـــان
د بهلـــــول او د شېرشـــــاه خبـــــرې اورم
چـې پــه هنــد کــې پښــتانه وو بادشــاهان
شپږ او اووه پيـړۍ يـې هسـې بادشاهي وه
چې پـه دوی پـورې درست خلـک وو حيـران
يــا هغــه پښــتانه نـور وو دا څــه نـور شـول
يـا د خـدای دی اوس دا هسـې شـان فرمـان
کــــه توفيــــق د اتفــــاق پښــــتانه مــــومي
زوړ خوشــال بــه دوبــاره شــي پــه دا ځــوان

***

پښـــــتانه د ادم زاد لـــــه زاده نـــــه دي
د عفريــت دی کــه د ديــو دي کــه د دد دي

خوشال بابا د پښتنو ترڅنګ مغول هم د خپل انتقاد په دايره کې شامل کړي دي. د خوشال بابا د ژوند او مبارزې يوه زياته برخه له مغولو سره په دوستۍ او دښمنۍ کې تېره شوې ده. لکه څنګه چې بابا ته پښتانه معلوم وو، دا سې ورته مغول هم ښه معلوم وو. نو ځکه خو يې د هغوی ظلمونو، بدو عملونو او نورو نيمګړتياوو ته هم نغوته کړې او انتقادونه يې پرې کړي دي.

ketabton.com - The Digital Library

مغول پاچا (اورنګزېب)، چې د خوشال بابا د سیاسي مبارزې یو اړخ ورسره تړاو لري، د بابا په کلام کې ډېر زیات یاد شوی او غندل شوی دی او همدارنګه نور مغول هم.

تفاوت د خپل پردي وربانديې نه شته
که یې ګورې اورنګزېب بادشاه ګمراه دی
دا لاڅه چې هندوستان توره تیاره ده
په هر ځای دده د خویه بویه اه دی
د اورنګ بادشاه په دور ارام نه شته
چا ویل چې جهان ځای د ارامګاه دی
که زینت و ته یې ګورې یو یزید دی
که طاعت و ته یې ګورې اهل الله دی

***

وخت د اورنګ شاه دی   د هر چا تسپې په لاس دي
خدای(ج) ځینې خبر دی   په اخلاص که په لباس دي

***

پلار یې په بند، ورور یې بند بند کړ
ځان یې هم شیخ، هم دانشمند کړ
اوس په غزا کې خپل ځان غازي بولي
په څو څو رنګ یې، خپل ځان څرګند کړ

***

ketabton.com - The Digital Library

خانـــان يـــې واړه تـــلاوت خـــوان كـــړل
د هنـــد هنـــدوان يـــې دانشـــمندان كـــړل
وخت داورنـګ دی عمـل يې هېـڅ نـه شـته
خـــو كتابونـــه يـــې پـــه عـــالم ګـــران كـــړل

***

ددې دور شـــيخان ډېـــر دي لـــور پـــه لـــور
اورنګزېـــب بادشـــاه د واړو دی انځـــور
پـــه هغـــه چـــاړه قلـــم ســـازكا قـــرآن كښـــې
پـــه هغـــه چـــاړه شـــهرګ پـــرې كـــا دروګـــر

***

نو ځكه خو خوشال بابا دداسې واكمن اطاعت نه كوي:

اطاعت د اولوالامر ځكه نه كړم
خليفـه د زمانې په زړه كافر دی

بابا د نورو مغولو په باب هم انتقادونه لري:

د هند په تخت چې عالمګير كېناست
پـــه خـلكو كاږي د اسمان پـربوت

بابـا د مغولـو پرضـد پـه مبـارزه لاس پـورې كـوي او د پښـتنو د يووالي هيلـه كـوي، چې ټول پښـتانه بايـد لـه كنـدهار تـر اټكـه د

ketabton.com - The Digital Library

ننګ په کار کې پټ اوښکاره سره یو شي، چې د مغولو له ستم نه ځان خلاص کړي.

ټول پښتون له کند هاره تر اټکه
سره یو د ننګ په کار پټ او اشکار

***

ناګهاني په دا ملک فساد بنیاد شو
د ما هم د تلافۍ کار را په یاد شو

***

نن د وارو پښتنو په ننګ ولاړ یم
دا چې هسې په هر در درنګ ولاړ یم
چې پښتون شوم په دا هسې سپینه ږیره
نور مې خدای مه کړه مغول وایم په خیره

***

و مغول و ته به نن کړم اټک پوله
ملک به خلاص کړم د مغول له غاله غوله

خوشال بابا نه یوازې په ټولنیز ژوندانه کې د ټولنیزو نیمګړتیاوو نقاد دی او پر دغو برخو یې نیوکې کړي، بلکې پر هغه چا یې هم سختې نیوکې کړي، چې د ریا عبادت یې د خپل ژوند د اړتیاوو د خړوب وسیله ګرځولی او خلک پرې تېرباسي. خوشال تل دا ډول شیخان غندلي او له دې ډول ملایانو سره یې ورانه ده.

ketabton.com - The Digital Library

حقیقي سجده هغه ده چې د یار په لور یې کړي
و کعبې ته چې سجده شي دا سجود دی مجازي

***

هر چېرته چې ګرځې په لاحول ورنه تېربېږه
سل بلا په زړه کې سل دانې تسپې په غاړه

***

د ابلیس غوندې مکرونه یې په زړه کې
په فریب کې تر ابلیسه لا ماهر دی

***

ډېر دي چې ترتا نه، خپل ځان ملک کا
په ښو خبرو، ځان په فلک کا

نعوذ باالله، چې ښه یې ځیر کړي
شیطان تر ځان پورې، لکه کودک کا

***

په خوله یې ذکر په زړه کې نور فکر
فساد د دور دانا شیخان دي

***

ketabton.com - The Digital Library

چې د کنز د قدوري شي ځان ملا کا
هر حلال حرام په ځان باندې روا کا
نه د کنز په دقيقو څه خبر شوي
نه په مخ د قدوري مبصر شوي
کتابونه په سر کېږدي ځان ملا کا
په هر کلي علت ګرځي تګي غلا کا
کښي شرع پربکوي په رشوتونو
ځان قاضي کا په غلط روايتونو
و هرچاته مسلې د سخاوت کا
خپله خونه ډکوه بله غارت کا
په مسجد راځي پنځه وخته اذان کا
چې ذکات سرسايه نه وي مسجد وران کا
د ميراث مالونه خوري له ظالمانو
نوم په ځان باندې کېږدي د عالمانو
په دا هسې علم برند کښي ملا يي
و عالم ته ميراث خور د انبيا يي
نه يې کښل زده، نه لوستل زده، تل تګل کا
تعويذونه ورکوي په دروغ کښل کا
په ناروغ يې خوښي لا زياته تر روغ شي
څښت، تعويذ، دعا، هيکل کې په دروغ شي
لا رنځور غريب صحت نه وي موندلای

ketabton.com - The Digital Library

چـــې اخـــون وي اخيســـتو تـــه ور نيـــولای
کـه پـه ورکړه کې څه درنګ څه خو تعطيل وي
پـه غوغـا پـه شـور و شـر يـې قـال و قيـل وي
چـــې دا زر هســـې ناســـازې کـــا اغـــازې
خپـل مقصـود مطلـوب حاصـل کـا پـه ناسازې
چې څوک تـرس لـه خدايـه نـه کاندي غلـول کـا
اس بـه پربـېږدي زيـن بـه بانـدې پـه جاهـل کـا

***

مريـــدي پـــه کـــلا پـــه نمبـــره ده
کـــه پيـــري مريـــدي دا ده مســـخره ده
څـوک پـه پيـر او پـه مرشـد څـه لـره ويـاړي
خپـــل مـــراد دې همګـــي لـــه علمـــه غـــواړي
شيخ پـه ګـوټ کې ناست دی چې دنفس سره غزا کړم
چـــې شـــي تـــورو تـــه وړانـــدې غـــزا داده

***

په خوله کليمه لولي نمونځ روژه کاندي کـافر شته
دعـوې کـا د شـيخيه، تـر شـيطانه لا بتـر شـته
لـه کـوره لوټـه واخلـي، استنجا لـره روان شـي
تقوی تر هسې حده، پـه ولجه يې وړي کـه زر شته
يوځـای الـوده نـه دی پـه دا هسـې دروېشـانو
پـه دا دور کـه ګـورئ دا ناپـاک پـه هـر کشـور شته

ketabton.com - The Digital Library

چې خاص د زماني دي حال يې دادی، نور وګړي
د غوا وو د خرو د کلي دی خالي نوم باندې بشر شته
چې حال د پرهېزګار و سراسر واړه دروغ شو
ربښتيا غواړي له چانه چيرته پاتې دا هنر شته

***

شيخان چې هسې اوږده نمونځونه کا
په کې باغونه اسونه جونه کا
په کې رنګين رنګين ګنډي وريښمين
سکنې
په کې د سپينو د سرو ګنجونه کا

***

نمونځ، روژه چې د ريا د پاره کېږي
له اسمانه به لعنت باندې اورېږي

***

کتابونه د اسمان د ځمکې لولي
په عمل يې فرق د ځمکې د اسمان دی
په باطن يې زړه ګومان سره ترلی
په ظاهر ويل په ژبه مسلمان دی
په خبرو کې يې فيض مونده نه شي

ketabton.com - The Digital Library

مذبــذب پــه قــول پــه عهــد پــه پیمــان دی
پــه طاعــت پــه عبــادت کــې کــه بلعــم شــي
پــه اخــر انــس پــه نغوتــه بــې ایمــان دی
زه خوشــــال ختــــک بنــــده د هغــــه چــــایم
چــې یــې رو د زړه د خــولې ســره یکســان دی.

***

تــل قــرآن د وړانــدې ایښــی قــرآن لــولي
ولــې هــېڅ عمــل یــې نــه وي پــه قــرآن

***

خوشال بابا د یو لوی مفکر او سالار ادیب په توګه، ادبي برخې هم له نظره نه دي غورځولي، د خپلو لیکوالو ادبي نیمګړتیاوو ته یې هم ګوته نیولې، آن پر داسې لیکوالو یې نیوکې کړي، چې تر ده وړاندې پرې چا د انتقاد جرئت نه شو کولای، خو ده د خپل فنان ذهن او ژور لید له مخې د هغوی اثار وتلل او نیمګړتیاوو ته یې ګوته ونیوله.

تر بابا دمخه ډېر لوی شخص چې مذهبي شهرت او اغېزیې تر لیکنو زیات و، هغه اخوند درویزه و چې چا پرې د انتقاد کولو جرئت نه شو کولای او هغه وخت په ټولنه کې مطرح شخص او لیکوال و، خو خوشال بابا د هغه اثار وتلل او بیا یې پرې داسې نیوکه وکړه:

ketabton.com - The Digital Library

درویـــزه لـــه یـــوه لـــوري راپیدا شـــو
پـه لـږ علـم پـه دا ملـک کـې لـوی مـلا شـو
د روښـــان خیرالبیـــان یـــې ولیـــدلی
هغـــه هـــم مجهـــول بیـــان و ناســـپندلی
ده چې خوشې میدان بیا موند سخنګوی شو
پـه ویـل کـې یـې چـې زړه و هسـې تـوی شـو
درویـزه چـې بیـان کـړی خپـل کتـاب دی
نـوم یـې مخـزن الاسـلام کـړی جنـاب دی
کـه یـوه مسـره پـه شـل بلـه پـه سـل ده
نامربوطـــه ناموزونـــه پـــه ویـــل ده
مســـلې لـــس نظـــم کـــړي پـــه پښـــتو دی
درتـــه څـــه وایـــم چـــې څـــه دي د ایســـتو دي

د اخوند درویزه د (مخزن) په باب زیاتوي چې دا یو مجهول او بې وزنه کتاب دی او هغه د عربي قصیدې بوصیري ترجمه ښیي.

هـر هـر بیـت د قصـیدې چـې در مرجـان دی
پـــه پښـــتو کـــې تراوربشـــو لا ارزان دی
قصـــیده د بوصـــیري ترجمـــه کـــړې
عربـــي یـــې تـــر پښـــتو مضـــحک راوړې

***

ketabton.com - The Digital Library

مخزن مې د اخون چې تمامي په نظر کښېوت
په دې کې عروض نه شته نه يو بحر ما موندلی
يو کتاب دی درويزه سره جوړ کړی
د سوات خلک يې له کل علمه موړ کړی
نا معقول مجهول بيان په کې بې ځايه
په کې بد د حسين وايه يزيد ستايه
په حيرت به وارو ګوتې وچيچلې
د اخون په مخزن چاګوتې کښېولې.

خو هغه چا چې پوره او کره شعر ويلی، خوشال بيا هغه ستايلی دی، لکه ميرزا خان انصاري:

له چانه په پښتو کې ما ميزان ميندلی نه دی
ميرزا په دا زبان کې ويل کړي دي تللي

خوشال بابا په يوه قصيده کې د ځينو نورو شاعرانو ارزونه داسې کوي:

يو په حال او په ماضي کې داسې نه و
چې ښکاره يې د خبرو راته خوند کړ
د ميرزا د ېوان مې ومنډه په ګوډي
مسخره مې ارزاني خويشکی زمند کړ

ketabton.com - The Digital Library

که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې د هر يوه ريشخند کړ
کلمې مې ورته سازې کړې د قندو
د اوربشو په ډوډۍ چې به يې شخوند کړ

***

هر چې لاف وهي د شعر
نن په دا دور دي ډېر
خدای دې نه کا چې به وايم
حال د ديو تېر و بېر
څوک پاوي څوک نيم پاوي دي
قلندر په کې نيم سېر
چې د موږه په حساب دي
هېڅ مې نه دی واصل هېر
بل دولت فقير درې پاوه
نه ترې څو سرشاهي سېر

***

د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال

***

ketabton.com - The Digital Library

د هغـه شـاعر مـخ تـور شـه چـې پـه طبعـه
و هـــر درو هـــر دربـــارو تـــه ولاړ وي.

ketabton.com - The Digital Library

ټولنپوه خوشال

خوشال نه يوازې د خپلې ټولنې يو فنان او هنرمند دى، بلکې د خپلې ټولنې او خپلو خلکو يو رنځپوه او اروا پوه هم دى. خوشال بابا د خوى، خصلت، فن او مسلک لـه مخې د ټولنې وګړي سره وېشلي، تللي او تجزيه کړي يې دي او پـه ټولنـه کې يې د هـر چا کار مشخص کړى دى.

خوشال بابا د يوه ټولنيز او سياسي شخصيت پـه باب پـه خپـل کتاب (دستارنامه) کې دقيق معلومـات وړاندې کړي. د خوشـال بابا پـه اند که څوک غواړي پـه ټولنه کې يو لوړ سياسي او ټولنيز شخصيت د (دسـتار سـړى) شـي نـو بايـد شـل هنرونـه او شـل خصلتونه زده کړي، ده دا شل هنرونـه او شـل خصلتونه هـر يـو پـه خپلـه دسـتارنامه کـې تشـريح کـړي دي. پـه شـلو خصـلتونو کـې خوشال بابا د نارينه لپاره يو خصلت هم، شجاعت ضرور بـولي او دا د (مرد) لپاره لازم ګڼي، ځکه خو نو پـه ټولنـه کې دى د (مـرد) او (نامرد) لپاره خاصې پـولې ټـاکي، چې د هغـو لـه مخې يـو بـل سره توپيروي خوشال بابا وايي:

ketabton.com - The Digital Library

مرد به نه شي په گفتار / څو پيدار نه کړي کردار
چې دې وکنځي مرد نه دی / که له تانه وي په ډار
چې څه دی خو انتقام دی / د مردانو کار او بار
چې عزت ورځخه نه وي / هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لره هم زهر / ښه مردان دي لکه مار
چې هم تندر هم باران دي / تر هغو مردانو ځار
مرد به غم د خپل هنر کا / نه د زرو، نه دينار
مرد به غم کا د خپل شرم / د عزت، د اعتبار
نامرد فخر په نسب کا / مرد نه مور لري، نه پلار

***

مرد هغه چې همت ناک برکتناک
له عالمه سره خوږ په زيست و ژواک
مخ يې مخ، قول يې قول، عهد يې عهد
نه دروغ نه يې فريب نه تش تباک
لږ ويل ډېر يې کول په خاموشۍ کې
د غونچې غوندې خوله ډکه، سينه چاک
چې خبره د پستۍ د بلندۍ شي
په لويي لکه اسمان په پستۍ خاک
په تمکين کې لکه سبر، په سخا کې

ketabton.com - The Digital Library

پــه هــر لــور څــانګې ږنګــورې لکــه تــاک
لکــه ګــل شــګفته روی تــازه پــه بــاغ کــې
همېشـــه د ښـــو بلبلـــو پـــرې بلغـــاک
چــې دا هســې ښــه ویــل کــا زه حیــران یــم
چـــې خوشـــال راوړ لـــه کومـــه دا ادراک

د مرد په باب بیا په نورو شعرونو کې وايي:

مـــرد بـــه غیـــور وي مـــرد بـــه صـــبور وي
هـــم بـــه پـــه عفـــو پـــه کـــرم مشـــهور وي
نـــامرد هغـــه دی پـــه حقیقـــت کـــې
چـــې دا څـــو توکـــه یـــې لـــه دلـــه دور وي

***

کـــه د مردانـــو پـــه دیـــن ایـــین یـــې
نـه بنـد پـه سـره یـې نـه بنـد پـه سـپین یـې
کـه نـه دې تخـت شـته نـه دې افسـر شـته
قیصـــر د روم یـــې فغفـــور د چـــین یـــې

***

څـــو وانخلـــې لـــه غلیمـــه انتقـــام
مـرد نـه خـوب کـا نـه خـوراک کـا نـه ارام

ketabton.com - The Digital Library

چې د ننګ او د ناموس اندوه یې نه وي
د هغه سړي به نه وي احترام
چې د بل تر لاسه ورغی د بل شو
مرد به خپل لري د خپل فکر زمام

***

په جهان کې که مردان دي هم هغه دي
چې و سختې ته ونیسي ځانونه

***

واړه زړونه فراغت دي په ښادۍ کې
چې په غم کې مردانه شي سخا هغه

***

له دې بیتونو څخه معلومېږي چې دی هغه چاته په درانه نظر ګوري چې له ګفتار سره کردار هم ولري او د عمل جنبه یې ډېره درنه وي، هغه څوک چې د چا سترګه ترېنه نه سوزي او خپل انتقام په لوړه پیمانه نه شي اخیستلای، یا یې د خپل فکر زمام په خپل لاس کې نه وي او پر پت او عزت باندې، د سر و مال ښندلو ته نه وي تیار، د ده د احترام وړ نه دی.

دی (مرد) له مار سره تشبیه کوي چې باید هم زهر ولري او هم د مهر موره، هم لکه داسمان وربځ، د رحمت بارانونه ورسره وي او

ketabton.com - The Digital Library

هم اسماني تندر چې د سړي ځواب په توره ورکړي او په سختو حالاتو کې د صبر او متانت خاوند وي.

د اسمان په څېر لويي او بلندي او د ځمکې په شان فروتني دواړه د يوه لوی شخصيت لپاره ضروري ګڼي. پر عهد و قول ټينګار، له چل ول او ټګۍ برګۍ نه ځان ساتل، د نارينه ژوند شعار بولي. که څوک د مردانو پر دين او ايين ټينګ وي، هغه ته د روم قيصر او د چين فغفور وايي، د خوشال په نظر بريالی شخص بايد د تمکين او وقار خاوند وي.

د خان په ټولنيزو نظرياتو کې دا ټکی هم نظر ته ډېر راځي چې دی د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډېر اهميت قايل دی او ذاتي استعداد د انسان په شخصيت جوړونه او ټولنيز ژوندانه په سمون کې ډېر موثر ګڼي. لکه چې په دې لاندې شعرونو کې وايي:

چې بنيادي پيدا شوی په نفاق
د هغه نه طمع مه کړه اتفاق
چې وودلې وي په ذات توره شړی
سپينول يې و هرچاوته دي شاق
د عسل سره يې خوره خوږه به نه شي
مړغونې چې ترخه دي په ميثاق
که ((اخلاق ناصري)) په يادو وايي

ketabton.com - The Digital Library

په اخلاق کې به ښه نه شي بد اخلاق

دغه راز د خوشال بابا په کلام کې په لسګونو ځایه داسې مسایل څېړل شوي چې د ټولنپوهنې له نظره د انسان شخصيت او ماهيت څېړي، د خوشال د اثارو په هېنداره کې زموږ د ټولنې انسان له هر پلوه ډېر ځلېږي او د هغه ښېګڼې او بدګڼې په کې له ورايه ښکاري، نو له دې کبله خوشال ته زموږ د ټولنې يو وتلی ټولنپوه ويلای شو.

ketabton.com - The Digital Library

رنځپوه (طبیب) خوشال

پــه دارو کــې چــې ښــه نــیت وي
دارونـــــــه وي عـــــــبادت وي
عبـــادت پــه روغ صــورت شــي
ګڼـــې کلـــه عبـــادت شـــي

خوشال بابا د علم او فن د نورو برخو پـه شـان پـه طب او طبابت کې هم لوی لاس درلود، د خپل وخت پر زیاتو طبي علومو خبر و، په طبي برخه کې يې زياتـه مطالعـه کړې وه. ځکه يې نو پـه خپـل کلام کې طب او طبابت ته هم زیات ځای ورکړی دی، ده هم په یـو شمېر شعرونو او نثرونو کې دا موضوع څېړلې او هم يې د (طب نامه) په نامه یو مستقل منظوم اثر لیکلی دی. له طبنامې پرته په (فضل نامه) کې هم د طبي مسـايلو پـه بـاب يـو شـمېر لارښـوونې شوې دي.

خوشال بابا په طبي برخه کې تر هر څه وړاندې د انسـان لپـاره د عقل او روغتیا د ساتنې لارښوونه کوي. د بابـا پـه نظر کـه پـه یـو

ketabton.com - The Digital Library

انسان کې عقل او صحت دواړه ښه وي، نو ډېره خوبي ورسره ده او که دا نه وي نو خوبي ورسره نه شته:

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نوره هره خوبي ولاړه

پخوانیو حکیمانو او صوفیانو د روحاني قوت د پیدا کولو لپاره درې شیان لازمي ګڼلي دي:
(کم ویل، کم خوړل او کم ویدېدل). خوشال بابا دا موضوع داسې یاد وي:

ابدال په دا ځلور خویه ابدال دی
کم ویل کا کم د چا سره ګډون
کم ملاستی کا په خوراک کا کمه مینه
په دا شان یې په عالم کې دی ژوندون

او به د ژوند لوی نعمت دی چې بې له اوبو ژوند امکان نه لري، بابا د صحي اوبو په باب وایي:

ketabton.com - The Digital Library

کــه اوبــه وي د بـــاران يـــا د چينـــې
د کـــوهي اوبـــه ضـــرر دی د بشـــر
ښـې سـړې خـوړې اوبـه د سـړي ځـان دی
ولـــې تـــود طعـــام ســـړې اوبـــه ضـــرر
چې تودې اوبه څوک څښي غارمه وهلی
پـرې نقصـان د اشـتها شـي رنـګ اصـغر

د خوراک په باب وايي:

څو چې ډېر طلبګار نه شې طعام مه خوره
هـر زمـان پـه شـخوند کې مـه شـه لکـه سـتور
***
ډوډۍ غنمينـــــه وي کـــــه اوربشـــــينه
پـــه وخـــت د لـــوږې خـــوره لګينـــه
مـــوړ د نبـــاتو حلـــوا تـــه نـــه ګـــوري
هوښـــيار بـــه پـــوه شـــي پـــه دا رازونـــه

خوشال بابا د سړي ځواک او د ملا د پياوړتيا لپاره نصيحت کوي او د زياتې کوروالۍ نه کولو ته سړی رابولي، دخوشال بابا په نظر ((د صحت په کار کې ډېر فکر بايده وي)).

ketabton.com - The Digital Library

دا د ملا اوبه یې واړه درګوهر دي
که سړی یې شي د قدر نه خبر
درګوهر به هغه څوک لوني بې ځایه
چې په پوهه کې ابله وي ګېدی خر

خوشال بابا په دې بیتونو کې هر څه بیان کړي، خو ورسره یې د علاج او درملنې لپاره هم لارښوونه کړې ده:

که قوت زیاتوي تل خوره شوده پې
چې تر دانه دارو نشته معتبر
که یې مومې اوړی ژمی ګبینه خوره
خو په سود یې خبر مه کړه خپل پدر

خوشال بابا د انسان د بدن د زیاتو برخو او د هغه د زیاتو ناروغیو د علاج لپاره داسې لارې ښودلې دي، چې آن په نننی عصري طب کې هم ورڅخه ګټه اخیستل کېږي: خوشال بابا اول دا نصیحت کوي چې ناپوه طبیب ته مه ځئ، چې دارو یې خطر لري:

د طبیب دارو هاله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

ketabton.com - The Digital Library

د انسان د روحي ارامۍ لپاره وايي، چې سړی باید په باد او غبار کې ونه ګرځي، ښه هوا او خوشبویي کې وګرځي چې صحت ته ګټه لري:

ګرد ، غبار ، غارمه، چکړ هوا بد بویه
رنـــځ علـــت وبـــا پیـــدا کېږي اکثـــر

خوشبویي څو لګوې هومره فایده ده
تندرســـتي ده هـــم ســـنت د پیغمبـــر

اوسنی طب وايي، د هغو انسانانو لپاره چې وینه یې زیاته وي په کال کې باید یو مقدار وینه وباسي، دا کار یې صحت ته ګټه رسوي. بابا وايي:

فصد سړي سره نافع دی
د هزار علت دافع دی

ketabton.com - The Digital Library

د سترګو د علاج لپاره وايي:

که رانجه سرې تاوده کا
اطريفل سره يې اوبه کا
په کې ډوب تاوده رانجه کا
اووه ځله دا رنګ وکا
په دا رنګ د ښځې پۍ
اووه ځله ډوب پرې کئ
بيا دې واړه ښه ميده کا
په لېمو دې يې ښه سيده کا
چې د سترګو ګوهر يې زحمت وي
نور به دا رانجه صحت وي

د ټوخي دارو:

ښه پخه کرکڼه ګوره
ځنې زړې واخله وروره
هغه زړې ښه وريته کړه
آس يې ګډ په ګبينه کړه
د هر ټوخي دارو دا دي
چې آسان دارو دي دا دي

ketabton.com - The Digital Library

د نس خوږي دارو:

ښه دارو دي دا د ګېډې
که دې درد کېږي د ګېډې
انګزه سپيرکۍ چوکار هم
نمک سنګ واخله اشخار هم
ښه څربه هليله ګوره
پوست يې واخله زما وروره
دا پينځه توکه همدمه
سره واړه دوه درمه
اوبه واخله څلور سېره
پرې د ارو لمبه کړه تېره
سره واړه جوشيده کړه
نرم اور پسې سيده کړه
چې نيم سېر اوبه شي پاتې
اوبه نه وي کمې زياتې
بيا ور ګډې کړه شکرې
په ناشتا به يې ونغرې

ketabton.com - The Digital Library

د مثانې ډبرې دارو:

سهاګه، چوکر، کور زړي
له تودو اوبو چې نغړي
که څلوېښت ورځې څوک وخوري
رنځ د سنګ مثانې وړي

په طب نامه کې همدارنګه د سترګو د ځینو ناروغیو، د ګنده دانو، بواسیرو، اشتها، جلابو، د وجو د بادو، سردرد او ځینو نورو ناروغیو په باب هم معلومات، علاج او لارښوونې راغلي دي.

ketabton.com - The Digital Library

سیاستپوه خوشال

د خوشال بابا د ژوند یوه زیاته برخه په سیاسي مبارزه، کار او زیار تېره شوې ده. خوشال خان که خاني کوله، که ملکي، که جاګیرداري او یا هم قومي مشرتوب، نو په ټولو کې سیاست نغښتی و، خوشال بابا د ژوند د ډګر عملي سیاستوال هم و او د خپلې عملي او ذهني پوهې او تجربې له مخې سیاستپوه هم و.
ځکه خو په سیاسي علومو او پوهنو کې د خوشال تجربه او نظر د زیاتې تاییدونې وړ دی. خوشال چې د خپل ژوند په (۱۴) کلنۍ کې له خپل پلار سره یوځای د خپلو رقیبانو پر ضد په جګړه کې شریک شو، په حقیقت کې همدا دده د سیاسي ژوند پیلامه ګڼل کېږي. د خوشال سیاسي مبارزې بیا آن دده د عمر تر پایه پورې دوام وکړ، آن تر دې پورې چې ده وصیت وکړ؛ ما داسې ځای کې ښخ کړئ چې د مغولو د اسونو ګرد زما پر قبر پرېنوزي. مانا دا چې له تنکي زلمیتوبه بیا تر بوډا توبه پورې د خوشال ژوند په سیاسي مبارزه او هلو ځلو کې تېر شو.
خوشال د خپلې سیاسي مبارزې په ترځ کې له ډېرو سختیو او کړاوونو سره هم مخامخ شوی او یو ځل یې څلور کلن بند هم ګاللی دی. خوشال د همدې څلور کلن بند په موده کې له خپل

ketabton.com - The Digital Library

نبوغ نه ګټه واخیسته، د (دستار نامې) پر لیکلو یې پیل وکړ او په (۱۳) ورځو کې یې داسې یو جامع کتاب ولیکه چې د سیاست، ټولنیزو چارو او قومي مشرتوب لپاره ډېر معتبر اثر ګڼل کېږي.

خوشال خان په دې اثر کې د لومړي ځل لپاره د یو سیاستوال او قومي مشر د (دستار سړی) لپاره یو لړ اصول وټاکل، چې د هغو د پوره کولو له مخې یو ځوک کولای شي د قوم مشر شي، سیاستوال شي او یا د دستار تړلو لایق وګڼل شي. د خوشال له نظره د دستار سړی باید دا شل هنرونه او شل خصلتونه ولري:

اول هنر د ځان د معرفت:

دویم هنر د علم چې کسب کمال باله شي.

دریيم هنر د خط چې لازم ملزوم د کسب کمال دی.

څلورم هنر د شعر چې پیرو د علم دی.

پنځم هنر د تیراندازۍ دی.

شپږم هنر د اسپ تازۍ دی.

اووم هنر د ښکار دی.

اتم هنر د شجاعت دی.

نهم هنر د سخاوت دی.

یوولسم هنر د ازدواج د معاشرت دی.

دولسم هنر د اولاد د تربیت دی.

ketabton.com - The Digital Library

دیارلسم هنر د تادیب خدم و حشم دی.
څوارلسم هنر د اسباب معیشت دی.
پنځلسم هنر د زراعت د دهقانیت دی.
شپاړلسم هنر د تجارت دی.
اولسم هنر د تحقیق د نسب دی.
اتلسم هنر د ترد د شطرنج دی.
شلم هنر د تصویر د نقاش دی.

او شل خصلتونه په دې ډول دي:

اول – خصلت د مشورت
دویم – خصلت د عزیمت
دریم – خصلت د خاموشۍ
څلورم – خصلت د راستۍ
پنځم – خصلت د شرم و حیا
شپږم – خصلت د خلق نیکو و خلعت و خوشخویۍ
اووم – خصلت د مروت
اتم – خصلت د عفو او کرم
نهم – خصلت د تمیز
لسم – خصلت د عدل د انصاف
یوولسم – خصلت د توکل
دیارلسم – خصلت د خوف و د رجا

ketabton.com - The Digital Library

ثوارلسم – خصلت د ملک د انتظام
پنځلسم – خصلت د همت
شپاړلسم – خصلت د حلم
اوولسم – خصلت د غیرت
اتلسم – خصلت د عزم و احتیاط
نولسم – خصلت د طاعت د ورع
شلم - خصلت د استغفار [1]

خوشال بابا د یو سیاستوال لپاره پورتني هنرونه او خصلتونه لازم بولي. ددې هنرونو او خصلتونو په واسطه له ځاني ژونده نیولې بیا تر ټولنیز او هېوادني ژوند پورې ټولې چارې سمبالېږي. د خوشال په نظر یو واکمن یا سیاستوال باید پر دیني او دنیایي علومو دواړو پوه وي، چې د ملک د انتظام چارې سمبال کړي، که چېرې یو سیاستوال یوازې په دیني علومو پوه وي، نو د ملک ژوندنیو چارو ته به یې پام راکم شي او د ټولنې اقتصادي او د ژوند نور ډګرونه به وده ونه کړای شي او که چېرې یوازې دنیایي علوم یې زده وي، نو ټولنه به له دینه لرې شي او اخروي نړۍ ته به یې زیان ورسي، لنډه دا چې حاکم باید د ټولنې د ښه نظام لپاره دا دواړه علوم یاد کړي. د خوشال په نظر هغه چې ظاهري او باطني سیاست یا دیني او دنیایي علوم یې زده کړي

[1] د خوشال خټک دستارنامه، کابل چاپ، ۱۳۴۵ل کال.

ketabton.com - The Digital Library

دي، هغه د اسلام د څلورو خليفه ګانو په شان دي: ((هر چې ظاهري او باطني دواړه لري هغه په سيرت دي د خلفای اربعه رضوان الله عليهم اجمعين)).

خوشال بابا وايي، چې يو ملک د حاکم په سياست ودان دی، که چېرې سياست کمزوری وي او حاکم ناپوه وي، ملک خپله د کمزورۍ خواته ځي او ګډوډي رامنځته کېږي:

چې خالي شي د حاکم له سياسته
هغه ملک په بلا ياد شي

خوشال خان د يو ملک د مشر لپاره دا تدابير لازم ګڼي، چې د ملک اقتصاد ته پام وکړي، پر خپل پوځ لاس راکاږي او خلک له اقتصادي پلوه ښه وساتي، که چېرې داسې ونه شي، نو ملک کې به ګډوډي راشي، پوځ به يې متلاشي او تيت و پرک شي، نو ځکه خو وايي:

هر بادشاه چې خزانه ورڅخه نه وي
عاقبت ورڅخه تار په تار لښکر دی

خوشال بابا د يو ملت يووالی او پيوستون د دولت د بقا ضامن بولي او کله چې نفاق رامنځته کېږي هغه سره بيا غربت او بدمرغي په خپله راځي.

ketabton.com - The Digital Library

دولتونــه چــې د خلکـــو پـــه اتفـــاق دی
هغــه بــه خــوار شــي چــې پــه کــې نفــاق دی
دوه زړونه چې يو شي غر بـه هم پـاره پـاره کـا
ځـار تـر يګـانګۍ چـې نعمتونـه راښـکاره کـا

خوشال خان دغه راز د يو مشر او سردار لپاره ځينې شرايط هم ټاکلي چې علم، دين او مېړنتوب هم په کې راځي ، خوشال بابا د يو قومي مشر او خان لپاره يو لړ نورې ځانګړنې هم ټاکلي، هغه وايي چې خان بايد د سيم و زر پروا ونه لري او يوازې د شرم و ننګ په فکر کې وي:

خاني کار د هر چا نه دی د هغه دی
چــې صرفه يې نــه په زر وي نه په سر
يــکباره يې په نظر کې شــرم ننګ وي
د دنـيـا پــه ســود و زيان نه دی خبر

همدا صفت بيا د يو سردار او د هېواد د مشر لپاره هم غوره بولي:

ســردار هغــه دی چــې شــرم ننــګ لــري
مـــدام د شـــرم تـــوره تـــر ځنـــګ لـــري
صـرفه پـه زر نـه کـا صرفه پـه سر نـه کـا

ketabton.com - The Digital Library

چې دښمنان وي لــه هغــو جنــګ لــري.

***

چــــې صــرفـــــه کــانـــــدي پـــــه ســر
یــــــا صـــــــرفه کانــــــدي پـــــــه زر
نــه بــه خــان نـــه بـــه سلـــطان شـــــي
نـــــه بـــــه خپـــــل کانــــدي کشـــــور
چـــــې پـــــه ځـــــان مـــړنـــــی نـــــه وي
مړنتــــــوب نـــــــه کــــــا لښـــــــکر

ددې ترخنګ خوشال بابا د سردارۍ لپاره د يو لړ نورو ځانګړنو يادونه هم کوي:

ســـــرداړ د عفــــوې د کــــرم څښـــتن
د جنــګ تــر کــاره پــه اشــتي مــين ښــه دی
ډېـــر هــنرونـــــه د مـــــرد دارۍ دي
چــې واړه تېــر شــي تېــر مبــرهن ښــه دی

***

ســـــرداري لــــره بويـــــه دا درې توکـــــه
يـــو همـــت دويمـــه تـــوره بـــل اخـــلاق

خوشال، د حاکم يا سلطان لپاره نور ډېر ډېر هنرونه هم لازم او ضرور بولي، وايي:

ketabton.com - The Digital Library

د مارکـــه نـــه وي پـــه تـــن کـــې زهـــر
ســـردار کـــه نـــه لـــري خنجـــر د قهـــر
دا دواړه تـــوکـــــه زمـــــا پـــــه پوهـــــه
نـــه یـــاد پـــه کلـــي وي نـــه یـــاد پـــه ښـــهر[1]

د سیاست او مشـرتوب پـه بـاب د بابا پـه کلام کې ډېرې نـورې زیاتې څرګندونې هم شته، خو مـوږ دلتـه یـوازې پـر همـدې لنډیز بسنه کوو.

[1] ګل پاچا الفت، ننګیالی پښتون، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۲۱مخ.

ketabton.com - The Digital Library

ليکګر (خطاط) خوشال

خوشال بابا د خپلو ګڼو کمالونو ترڅنګ يو ډېر ښه ليکګر(خطاط) هم و. خط د هغه وخت په هنرونو کې يو مهم هنر ګڼل کېده. خوشال نه يوازې يو ښه خطاط و، بلکې د خط هنر پر ارزښت او ماهيت هم ډېر ښه پوهېده. خوشال د يو سياستوال او سياستپوه لپاره هم د خط او خطاطۍ هنر زده کول، لازم ګڼل، نو ځکه خو يې د (دستار سړي) لپاره په شلو هنرونو او شلو خصلتونو کې د خطاطۍ هنر په دربيمه کټګورۍ کې راوړی او وايي: ((دربيم هنر د خط چې داخل د کسب کمال دی)).

خوشال بابا په دستارنامه کې د خط تعريف، ارزښت او د خطاطۍ فن په باب په زړه پورې او ژوره ليکنه کړې ده. د ليک ارزښت يې په دې شان څرګند کړی چې آن ډېرو ژبپوهان به هم ورته ګوته په غاښ شي، هغه وايي: ((علم او خط سره لازم او ملزوم دي. علم په مثال وحشي خط يې لکه کمند چې وحشي دی، پرې قيد شي. دا هومره کتابونه به نه وو که خط نه وی، په حساب، په کتاب په سياق به څوک پوهېدل که خط نه وی، د جهان کار سره ټول په خط دی، لوی هنر دی، منزلت، مرتبت يې

ketabton.com - The Digital Library

هم ډېر دی، قدر قیمت یې تر حساب تېر دی، که یې دولتمند زده کا زېب و زینت دی، که یې درویش زده کا د درویش دولت دی.

الحق څو چې څوک وایي دا هنر لایق د هغه تعریف دی، کار یې پټ نه دی څرګند دی، ولې حیف دا چې د هر چا په مصاحبت تن ورکا، لار نه ګوري، هر څوک یې چې په لاس واخلي، نور د هغه شي، د هرچا یار دی:

درسته ښه یې ته دلداره   یوه چار دې ده یکباره
چې و تا و ته نږدې شي   نوره یې د هغه یاره

کور دده ودان شه، چې دده دمخه څه ورانی ودانی په جهان شي، په هر چا چې دی دا تور مخ برابر کا، کیمیا ګر دی، سیسن یې زر کا. بې کامه وي هزار کامراني ورکا، د ډېرو په سرتاج کېږدي، د ډېرو خاوري په سر کا، په دا سبب چې دو زبان دی. د جهان سرګرداني په ده، هر زمان یې سر په تېره تېغ واهه شي، چار پخپل سرکا، مراد و نامرادانو ورکا، ځان ګداز رفیق نواز دی. جوانمردي ډېره، وفا یې تر حده تېره ده. دربغه چې د نا اهلو په لاس کې نه وی، په لاس د اهلو وی، دده د سر بلا په بد ذاتو په سفله و په سهلو وی. [1]

[1] خوشال خټک، دستارنامه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۱۸-۱۹مخونه.

ketabton.com - The Digital Library

خوشال په دستارنامه کې د خط هنر د ارزښت د څرګندولو په ترڅ کې د هغه د زده کولو لارې چارې هم په ګوته کوي او زده کوونکو ته یې د زده کړې لارې ښیي. وایي:

((زده کول د خط موقوف د کاتب په تعلیم دی، پخپل طور چې ښه خط ګوري، کښې طبیعي باله. دا هم کښل زده کا اما شنیده کی بود مانند دیده- چې کاتب خوش نویس ورته د خط قواعد ښیي اصلاح ورکوي هغه خط په قواعد زده شي او زر زده شي خوش نویسي هم هغه باله شي چې خط د استاد زده کا.

د قلم سازول برابر د کتې ګوتې تر بند تراشه بویه، شګاف دې برابر وي چې یو اړخ بل یې نری پېړ نه وي، د مشق قلم خو پېړ وي هومره ښه وي په محرف قلم زر خوش نویس شي.

محرف و نوک دار قلم و ته وایي. د خط مراد په مړوند دی چې مړوند قوت وشي، نور ګوتې په قلم و جوړېږي. د مړوند قوت بې غټه قلم نه شي چې قلم لک وي، ځینې حرف ورځنې ووځي قوت د مړوند کېږي. که مشق وور ډېر حرف وي دې کته لکه کته ګوته هسې وي.

مشق په تخته بدفتین بویه. که په د نري قلم ډېر کښې خوش نویس به نه شي که په غټ قلم لږ کښې خوش نویس به شي، قلم چې روغ کا په نقطه دې وازمیي، که نقطه ترې ښه پرېوته او که نه بیا دې قط کا.

ketabton.com - The Digital Library

قلم تراش د قلم ډېره تېره بويه، هاله به ښه روغ شي ښه په قط شي نقطه به ترې ښه پرېوزي، دا کار واړه په چاړه تعلق لري.[1]

همداسې د سياهي د جوړولو لپاره هم لارښوونې کوي.

خوشال بابا نه يوازې د خط د هنر يو لارښود او خطاط و، بلکې د يو ځانګړي خط موسس هم و، چې زنځيري نومېده، دا يو ډول ځانګړی ليک دی چې خپله د دوی د کورنۍ ترمنځ کارېده او ښه يې داسې وه چې د تورو يو سر له بل سره نښلېده او همداسې زنځيري شکل يې نيوه، نو ځکه يې زنځيري باله. خوشال بابا د ((زنځيري)) په نامه يو اثر هم لري چې د حبيب الله رفيع په زيار خپور شوی دی.

د خوشال د فکر اوژوندانه د پورتنيو اړخونو ترڅنګ، چې مونږ ورته اشاره وکړه، سياستوال خوشال، تېرپوه خوشال، ښکاري خوشال، اسلامپوه خوشال، ارواپوه خوشال، مارشال خوشال، ښوونپوه خوشال او داسې نور عنوانونه چې هر يو د بابا د ژوند او فکر يوه برخه رانغاړي هم د زياتې شننې او څېړنې وړ وو، خو لکه څنګه چې د مخه مو يادونه کړې، بابا يو څو اړخيز شخصيت اود علم يو داسې بحر دی، چې هر څومره پکې مزل وکړو، بيا يې هم پای ته نه شو رسېدلای، ځکه خو مو پورتنيو څو برخو ته په لنډيز سره په اجمالي ډول اشاره وکړه.

---

[1] خوشال خان خټک، دستارنامه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۲۰-۲۱مخونه.

ketabton.com - The Digital Library

څلورم څپرکی

پر خوشال بابا ځانګړي لیکل شوي کتابونه

خوشال بابا د نړۍ داسې یو ستر عظیم او لوی شاعر، عالم، اندیال، مبارز او څو اړخیز شخصیت و، چې که هر اړخ یې په ځانګړي او جلا ډول وڅېړل شي، نو په خپله یو بېل شخصیت، یو بل خوشال او له نورو نه یو بېل او متمایز خوشال مو تر سترګو کېږي. خوشال یو داسې قوم او ملت ته منسوب شخصیت دی، چې نه په کې د لیک لوست کچه ډېره لوړه ده، نه د خپرنیو رسنیو له مخې د نورو د سیالۍ جوګه دی، نه یې ژبه د نړیوالو ژبو په کتار کې ودرول شوې ده، آن تر دې چې په خپل ټاټوبي کې هم د خپلې ژبې له نعمت څخه بې برخې دی.

د نالوستۍ په وجه د ملت د ډېرو وګړو ذهني اړیکې د هغې له ویاړلې ماضي سره غوڅ شوي دي. پر دې تنګسیا سربېره پردی فرهنګي یرغل لا بل لامل دی چې، ان د لوستي پاړکي پر ذهن یې هم د پردیپالنې سیوری خپور کړی دی.

ketabton.com - The Digital Library

خو ددې ټولو لاملونو، تنګسیاوو او نیمګړتیاوو سره سره خپله د پښتنو افغانانو او پردیو له خوا پر خوشال بابا په لسګونو مستقل اثار او اټکل تر (۲۰۰۰) عنوانو پورې بېلابېلې لیکنې خپرې شوې دي. د لروبرو افغانانو هېڅ یوه داسې خپرونه او چاپپانه به نه وي چې په هغې کې دې د بابا یادون نه وي راغلی. اکثرو هغو بهرنیو خپرونو چې پر افغانستان یا افغانانو یې لیکنې کړې، ضرور یې د لوی خان یادونه هم کړې او د هغه له افکارو او اشعارو څخه اغېزمن شوي هم دي، یو شمېر بهرنیو ختیځپوهانو او نورو لیکوالو د بابا پر اندوژوند ډېرې په زړه پورې لیکنې کړې او مستقل اثار یې هم خپاره کړي دي، ځینو د خپلې ماسترۍ او ډاکترۍ تېزسونه هم د بابا پر ژوند او اثارو لیکلي دي. لنډه دا چې د بابا پر ژوند اثارو او شخصیت باندې د ټولو شویو لیکنو شمېر څو زرو عنوانو ته رسېږي، چې د هغو په باب تراوسه پورې د خوشال بابا څو کتابښودونه جوړ شوي او نورو ته هم اړتیا ده، خو موږ دلته یوازې هغه اثار معرفي کوو چې د بابا د ژوند، شخصیت او اثارو په باب لیکل شوي او په مستقل ډول چاپ شوي دي، په دې اثارو کې یا د اثر ټوله برخه د بابا اندوژوند ته ځانګړې شوې یا یې یوه برخه د هغه پر اند وژند متمرکزه ده او بله برخه یې خپله د بابا کلام دی. لکه په انګریزي ژبه د بابا ژباړل شوي شعرونه او بیا پر هغو تبصرې او شننې او

ketabton.com - The Digital Library

یا د هغه پېژندنه. مورږ دلته همدغه ډول مستقل او یا نیمه مستقل اثار معرفي کوو:

۱- خوشال خان خټک څه وایي؟

دا کتاب د استاد عبدالروف بېنوا له خوا لومړی ځل په هندوستان کې چاپ شوی دی. پر **۱۹۵۰** م کال، په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا بیا چاپ شو. کتاب **۱۵۸** مخونه لري او د خوشال د فکر وفن پر بېلابېلو اړخونو په کې بحث شوی دی.

۲- خوشال خان خټک او څو نور فرهنګیالي خټک:

د سر محقق عبدالله بختاني خدمتګار له خوا لیکل شوی. د خوشال بابا پر معرفۍ سربېره یې یو شمېر نور خټک شاعران او لیکوال هم معرفي کړي دي. دا کتاب (۳۷۲) مخه لري، خو تراوسه چاپ شوی نه دی.

۳- منتخبات خوشال خټک:

دا کتاب د سید انورالحق له خوا ترتیب شوی او د خوشال بابا د کلام غوره چاڼ په کې شوی دی، ددې کتاب اردو ترجمه هم شوې ده او په جلا ډول چاپ شوې ده. دا کتاب **۳۶۱** مخه لري او پر **۱۹۵۲**م کال د پېښور پښتو اکېډمۍ له خوا چاپ شوی دی. په کتاب کې د بابا له کلام نه علاوه د هغه د ژوند حالات هم بیان شوي دي.

ketabton.com - The Digital Library

۴- د توري او قلم خاوند:

دا کتاب محمد نواز خټک ترتیب کړی، په دې کتاب کې ټول هغه مضامین راټول شوي چې د خان علین مکان (خوشال بابا) پر زیارت باندې د یوې لویې او درنې غونډې په ترڅ کې اورول شوي وو. دا کتاب اداره اشاعت سرحد پېښور پر ۱۹۶۱م کال چاپ کړی دی. کتاب ټول (۱۸۰) مخه لري.

۵- خوشال او پسرلی:

د خوشال بابا د پسرلنیو شعرونو یو غوره چاڼ دی، چې پر ۱۹۵۸م کال په کابل کې د پښتون غږ مجلې له خوا په ۳۲ مخونو کې چاپ شوی او غ. نوري پرې یوه سریزه کښلې ده.

۶- ننګیالی پښتون:

پر ۱۹۶۶م کال په کابل کې د بابا په باب یو نړیوال سیمینار جوړ شوی و، ددې سیمینار مقالې د (ننګیالي پښتون) په نامه په ۳۳۰ مخونو کې د یوه ځانګړي کتاب په بڼه چاپ شوې دي.

۷- توریالی پښتون:

دا هم په کابل کې د بابا په باب پر ۱۹۷۱م کال د شوي سیمینار د لیکنو ټولګه ده، چې په کتابي بڼه په ۲۸۸ مخونو کې په کابل کې چاپ شوې ده.

ketabton.com - The Digital Library

۸- د خوشال خان خټک یو شعر:

په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پیدا ییه نه ناپدید شو

د بابا پر همدې یوه بیت باندې حمزه شینواري یو تحلیلي کتاب لیکلی او پر ۱۹۷۱م کال په لاهور کې د شاهین چاپخونې له خوا چاپ شوی دی، چې ۱۸۴ مخه لري.

۹- ارمغان خوشال:

میا سیدرسول رسا دا کتاب ترتیب کړی، د خوشال بابا د کلام انتخاب دی چې غزلې، قصیدې، رباعیات، قطعې، بازنامه، سواتنامه، فضلنامه او نور په کې شامل دي، دا کتاب پر ۱۹۲۴م کال په پېښور کې د یونیورسټي بک ایجنسي له خوا چاپ شوی دی. (۱۰۳۳) مخه لري او د مرحوم رسا ۱۴۴ مخه سریزه هم ورسره مله ده.

۱۰- ملي قهرمان:

استاد ګل پاچا الفت ترتیب کړی او پر ۱۹۲۵م کال په کابل کې د پوهنې په چاپخونه کې چاپ شوی دی. (۱۱۴) مخه لري په کتاب کې لومړی د خوشال بابا په باب د بېلابېلو پوهانو نظریې راټولې شوي، ورپسې د خوشال بابا پر نظریاتو (عشق، چلند او

ketabton.com - The Digital Library

ښکار پوهنه) بحث شوی او هم د هغه د کلام ښېګڼې راوړل شوي دي.

۱۱- خوشال خان خټک او دده ادبي مکتب:

دا کتاب دوکتور عارف عثمانوف ترتیب کړی او پر ۱۹۸۲م کال په دولتي چاپخونه کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی. (۲۱۴) مخونه لري، کتاب درې څپرکي لري په لومړي څپرکي کې یې د شپاړلسمې او اولسمې پېړۍ د پښتو ادب تاریخ جاج اخیستل شوی، په دویم څپرکي کې د خټکو د اصل، نسب، قبیلې د خوشال ژونددود او د خوشال د فن په هکله خبرې شوي دي. په درېیم څپرکي کې د خوشال د ادبي ښوونځي او د کتاب د اخځونو یادونه راغلې ده.

۱۲- پښتو – خوشال نمبر:

دا د هغه سیمینار د لیکنو او نظمونو ټولګه ده، چې پر ۱۹۷۱م کال د پښتو اکاډمۍ پېښور له خوا شوی و، دا ټولګه ۸۸ مخه لري.

۱۳- خوشال شناسي:

دا هم د لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تاج سعید او زیتون بانو له خوا پر ۱۹۸۰م کال په کتابي بڼه ترتیب شوې او په ۱۵۹ مخونو کې په شاهین برقي پریس کې چاپ شوې ده.

ketabton.com - The Digital Library

۱۴- خوشال کیست:

دا کتاب مېرمن معصومه عصمتي وردګ لیکلی او په هغه کې یې د بابا د ژوند او اثارو په باب معلومات وړاندې کړي، دا کتاب په کابل کې چاپ شوی دی.

۱۵- پښتو – خوشال نمبر:

دا د خوشال په باب د بېلابېلو لیکنو او نظمونو یوه لویه ټولګه ده چې د پښتو مجلې د ۱۹۸۰م کال په مارچ- می ګڼه کې د خوشال بابا د درې سووم تلین په درناوي، د پښتو اکېډمۍ پېښور له خوا په ۴۰۷ مخونو کې چاپ شوې ده.

۱۶- خوشال ریویو:

دا د خوشال رسیرچ سیل درې میاشتنۍ ګڼه ده، چې د خوشال د فکر و فن په باب لیکنې په کې چاپېږي، په لومړۍ ګڼه کې یې ځلور ګڼې رانغاړل شوي او په ۲۷۱ مخونو کې چاپ شوې ده.

۱۷- خوشال ریویو:

د خوشال ریویو دویمه ګڼه کې هم دوه ګڼې راغلي دي. دا ګڼه پر ۱۹۸۵م کال چاپ شوې او ۱۷۹ مخه لري.

۱۸- خوشال ریویو:

د خوشال ریویو دریمه ګڼه کې دوه ګڼې رانغاړل شوي او پر ۱۹۸۵م کال چاپ شوې دي، (۲۲۳) مخه لري.

ketabton.com - The Digital Library

۱۹- خوشال او جمالیات:

د ډاکتر اقبال نسیم خټک اثر دی چې پر ۱۹۸۳م کال لیکل شوی دی، (۴۷۷) مخه لري. ډاکتر اقبال نسیم خټک ته په دې اثر د (پي ایچ ډي) ډګري ورکړل شوې ده. دا لیکنه دوه برخې لري، په لومړۍ برخه کې د جمالیاتو بنیادي مباحث او د جمال (ښکلا) په باب د خوشال د تصور په اړه معلومات وړاندې شوي دي، په دویمه برخه کې د خوشال د فن او نظریې او د هغه په کلام کې د شعري محاسنو په باب خبرې شوي دي.

۲۰- خوشال خان خټک او د هغه د کورنۍ علمي او ادبي خدمات:

شاه جهان دا اثر د ۱۹۸۳م کال په بهیر کې بشپړ کړی، (۳۰۷) مخه لري، خو تراوسه چاپ شوی نه دی.

۲۱- خوشال خان خټک بابای پښتو شاعري:

شاه جهان دا اثر ترتیب کړی او د خوشال ریسرچ سیل له خوا پر ۱۹۸۵م کال چاپ شوی دی. (۱۲۳) مخه لري، په دې کتاب کې د خوشال د ژوند او فن په باب معلومات راغلي دي.

۲۲- ښاغلی پښتون:

دا د هغو لیکنو او منظومو پېرزوینو ټولګه ده، چې د نوښار ادبي جرګې د ۱۹۳۸م کال د جون پر میاشت د خوشال بابا د یاد

ketabton.com - The Digital Library

ورځې په مناسبت اورول شوې وې او بيا د نواز خټک په هڅه او ترتيب د ۱۹۳۸م کال د اګست پر مياشت چاپ شوې ده، دا کتاب ۸۰ مخه لري.

۲۳- اباسين خوشال نمبر:

د اباسين مجلې د ۱۹۸۷ م کال اپريل- مي ګڼه د خوشال بابا په باب ليکل شويو مقالو او ليکنو ته ځانګړې شوې، د ۲۱ تنو ليکوالو ليکنې او منظومې بېلګې په کې راغلي او په ۸۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

۲۴- خوشال خان خټک د مطبوعاتو په هنداره کې:

په دوو ټوکو کې پر ۱۳۵۸ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپور شوی، په دې اثر کې هغه کتابونه او ليکنې معرفي شوي چې د بابا په اړه ليکل شوي دي. د خوشال بابا د کتابښودنو په لړ کې دا ډېر مهم کتاب دی، په لومړي ټوک کې يې چې ۲۱۲ مخه لري د خوشال په باب (۲۸۲) عنوانه مقالې او په دويم کې چې ۲۰۴ مخه لري، ۱۲۳ عنوانه مقالې او ځينې ځانګړي کتابونه معرفي شوي دي.

۲۵- ګام پر ګام له خوشال سره:

د استاد محمد اصف صميم يو څېړنيز او تحليلي اثر دی چې د خوشال بابا پر ژوند ژوره څېړنه کوي، دا کتاب پر ۱۳۷۸ل کال د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې- جرمني له خوا په پېښور کې

ketabton.com - The Digital Library

په ۱۲۰ مخونو کې د یو زر ټوکو په شمېر چاپ شوی دی. په دې کتاب کې خوشال او کتابونه، خوشال او شاعران، خوشال د ژبې ټوپک، خوشال او قرآن، ګام پر ګام له خوشال سره او یو شمېر نور مسایل څېړل شوي دي.

۲۶ -خوشال خان د مغلو په دربار او د ادب په ډګر کې:

دا د شیریندل ګردیوال مونوګراف دی، چې په دې کې د خوشال لنډه پېژندنه له مغولو سره اړیکي او ادبي کارنامې څېړل شوي دي. دا اثر پر ۱۳۵۲ ل کال لیکل شوی، خو تر اوسه لا چاپ شوی نه دی.

۲۷- خوشالخان ختک:

دا کتاب دو ست محمد کامل مومند د خان پر ژوند او کلام، پر (۱۹۵۱) م کال په اردو ژبه لیکلی دی. (۴۱۲) مخونه لري او (اداره اشاعت سرحد) پېښور، چاپ کړی دی.

۲۸- خوشال خان اور اقبال:

دا کتاب عبدالصمد خان په اردو ژبه لیکلی، دبابا پښتو اشعار هم ورسره مله دي. پر ۱۹۴۰م کال د پېښور منظور عام پریس کتابتون چاپ کړی دی، (۳۷۲)مخونه لري. لیکوال په کې ددې دواړو شاعرانو پرتلنه کړې ده.

۲۹- تعلیمات خوشال:

ketabton.com - The Digital Library

پـه دې نامـه، میـر عبدالصـمد خـان یـو کتـاب پـه اردو ژبـه کـې لیکلی دی، دا کتاب د عکـاس پرنټرز پېښـور لـه خـوا پـر ۱۹۷۸م کال چاپ شوی دی، (۹۴) مخونه لري او د خوشـالخان د کـلام پـر ځینو اړخونو په کې څېړنه شوې ده.

۳۰- خوشال خٹک کا مختصر تعارف:

دا کتـاب پورفیسـور پرېشـان خټـک پـه اردو ژبـه لیکلـی دی. د ۱۹۸۰م کال د مـارچ پـر میاشت د اباسین ارټ کونسـل پېښـور لـه خوا چاپ شوی دی، دې کتاب کې د خوشـال پـر فکـر و فـن خبـرې شوې دي.

۳۱- پشـتنو کا عظیم شاعر خوشال خان خٹک:

دغه کتاب پروفیسور نعیم تقوي په اردو ژبه لیکلی دی. (۱۹۲) مخه لري او پر ۱۹۸۱م کـال پـه تجـارتي پـریس نـاظم ابـاد کراچـۍ کـې چـاپ شـوی دی. پـه دې کتـاب کـې د خوشـال د ژونـد و فـن پـه باب خبرې شوي دي.

۳۲- پشـتون کون؟

ښاغلي پروفیسـور پرېشـان خټـک لیکلـی او پـر ۱۹۸۴ م کـال د خوشال ریسرچ سیل له خوا چاپ شـوی دی. ټـول ۲۲۰ مخـه لـري او په اردو ژبه یې لیکلی دی، په دې اثر کې د پښـتنو د اصـل ونسـل په باب د بېلابېلو نظریو جاج اخیسـتل شوی او بیـا د خوشـال د ژوند په باب تفصیلي خبرې شوي دي.

ketabton.com - The Digital Library

۳۳- خوشالنامه:

دا د هغه سیمینار د لیکنو او نظمونو جونګ دی، چې پر ۱۹۸۰م کال د خوشال بابا درې سووم تلین په درناوي په اباسین ارټ کونسل کې جوړ شوی و، د امقالې په اردو ژبه دي، دا کتاب پروفیسور پرېشان خټک او خاطر غزنوي ترتیب کړی او ۲۸۰ مخه لري.

۳۴- د خوشال د کلام انګریزي ژباړه:

میجر راورټي د خوشال بابا سل غزلونه او نظمونه په انګریزي ژبه ژباړلي او خپاره کړي دي او تبصره یې پرې کړې ده.

۳۵- د خوشال خټک شعرونه:

اولف کیرو او یولن هاول د پویمزاف د خوشال خټک په نوم په انګریزي ژبه د خان د شپږویشتو غزلونو ژباړه کړې ده او خپل نظر یې پرې لیکلی دی، دا کتاب ۹۸ مخه لري او پښتو اکیډمي پېښور پوهنتون له خوا پر ۱۹۲۳م کال چاپ شوی دی.

۳۶- دوست محمد کامل، اولف کیرو او یولن هاول د پویمزاف په شریک کوشش په انګرېزي ژبه یو اثر لیکلی، دې اثر کې د پویمزاف د خوشال خان خټک په باب خپله اختلافي څېړنه وړاندې کړې ده، دا کتاب پر ۱۹۲۸م کال چاپ شوی ، ۱۵۷

ketabton.com - The Digital Library

مخه لري، د کتاب په سريزه کې د خوشال بابا پر ژوند وفن خبرې شوي دي.

۳۷- په ډنمارکي ژبه د خوشال بابا شعرونه:

د ډنمارک پادري جنيزانوالډسن د بابا اته ويشت غزلونه او نظمونه په ډنمارکي ژبه ژباړلي او ديو کتاب په بڼه يې خپاره کړي دي.

۳۸- په انګرېزي ژبه دخوشالخان خټک د کلام انتخاب دی چې غزلونه، قصيدې او نور په کې شامل دي، د سي-ای بډلف له خوا په انګريزي ژبه ژباړل شوي او د استفين او زامنو په اهتمام يې پر ۱۸۹۰م کال په ۷۴ مخونو کې چاپ شوي دي.

۳۹- لايف اينډ ورکس اف خوشالخان خټک (د خوشالخان ژوند او مبارزه):

دا يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د لاهور مېرمن خديجه فيروزالدين د خوشال پر ژوند وفن، د ۱۹۴۰م کال په شاو خوا کې ليکلې ده اوبيا يې وروسته پرې له پنجاب پوهنتون څخه د دوکتورا درجه تر لاسه کړې ده.

دا ليکنه په انګريزي ژبه شوې وه، (۴۴۲) مخه لري، لومړنۍ برخه د خوشال له قوم او قبيلې، ژوند او جګړو او مړينې سره اړه لري او دويمه برخه يې د خوشال له اثارو او فن سره، دا ليکنه

ketabton.com - The Digital Library

چاپ شوي نه ده، خو د خپل لومړيتوب او ځرنګوالي له مخې ډېره ارزښتناکه ده. داسې ويل کېږي چې علامه اقبال مېرمن خديجې ته د دې ليکنې سپارښتنه کړې وه.

ketabton.com - The Digital Library

پایله

څرنګه چې خوشال بابا یو عظیم او هر اړخیز شخصیت دی او دده ژوند او اند د هر اړخ څېړنه ډېر کار و زیار ته اړتیا لري، په لنډو څېړنو کې د هغه د ټول ژوند او فکر څېړل خورا ګران کار دی.
ما چې کله د بابا د اندو ژوند پر څېړنې پیل وکړ، نو دا راته لا زیاته څرګنده شوه، چې بابا د پوهې او هنر یو بحر دی، لیکوال یوازې دومره کولای شي چې ددې بحر پر یوې خوا یا یوې څپې خبرې وکړي او دزیاتو موضوعګانو له څېړنې او شننې تېر شي، هغه څه چې په دې اثر کې ما انتخاب کړي وو، هغه مې هم په لنډه او اجمالي ډول وڅېړل، ځکه ددې هرې موضوع پوره څېړل د یو ځانګړي اثر د لیکلو غوښتنه کوي. زما په دې لیکنه او هڅه کې به ډېرې نیمګړتیاوې وي او دبابا حق به مې نه وي ادا کړی. خو زما دا لیکنه لږ تر لږه دبابا له اند و ژوند سره د یوې ژورې مینې نښه او د خوشالپوهنې په برخه کې د نورو څېړنو او پلټنو لپاره یوه هڅه او هیله ده.
خدای (ج) دې وکړي هغه څوک چې دا اثر لولي، د خوشال بابا په باب د معلوماتو په برخه کې ورته ګټور تمام شي.

په درناوي
پوهنیار محمد اسمعیل یون
۱۳۸۰ل کال، کابل

ketabton.com - The Digital Library

اخځلیک

۱- الفت، گل پاچا ، ننګیالی پښتون،. پښتو ټولنه **۱۳۴۵** ل کال.
۲- انوارالحق، پښتو مجله، مارچ-می ګڼه پېښور ۱۹۸۰ م کال.
۳- تسنیم ګلاب، پښتو مجله پېښور، ۱۹۸۰م کال د مارچ-می ګڼه.
۴- خټک، خوشال خان، کلیات، لومړی ټوک دعلوموا کاډمي **۱۳۵۸**ل کال.
۵- خټک خوشال خان، دستارنامه، پښتو ټولنه **۱۳۴۵** ل کال.
۶- خټک، اقبال نسیم، اباسین مجله پېښور **۱۹۷۸**م کال اپریل-می ګڼه.
۷- روهي محمد صدیق، د خوشال کلیات، لومړی ټوک دافغانستان د علومو اکاډمي **۱۳۵۸** ل کال.
۸- رښتین، صدیق الله، د خوشال خټک طبنامه، پښتو ټولنه، **۱۳۴۵**ل کال.
۹= رفیع حبیب الله، نسبنامه د خوشال خان خټک او افضل خان، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۰- رفیع، حبیب الله، دخوشال خان خټک خټکنامه، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۱- رفیع، حبیب الله، دخوشال خان خټک وصیتنامه، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۲- رفیع، حبیب الله، دخوشال خان خټک هندکوهنامه، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۳- رسا، سید رسول، ارمغان خوشال پېښور، **۱۹۲۴**م کال.
۱۴- شینواری، حمزه، ننګیالی پښتون، پښتو ټولنه **۱۳۴۵** ل کال.
۱۵- صمیم، محمد اصف، ګام پر ګام له خوشال سره، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه –جرمني، پېښور **۱۳۷۸** ل کال.
۱۶-عثمانوف، عارف، ننګیالی پښتون، پښتو ټولنه **۱۳۴۵** ل کال.

ketabton.com - The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته دپښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

ketabton.com - The Digital Library

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنگه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرگې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیا د جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرگې دلومړي منشي په توگه انتخاب شو. استاد یون په دې جرگه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرگه

ketabton.com - The Digital Library

کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده در وسپارو، خو استاد یون و نه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر **۱۳۸۵** ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکادمیکو او لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیويي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د ښکاره کولو او ډېرو څرګندیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

ketabton.com - The Digital Library

ګټـورو نظریـاتو تـه هـم غلـط رنـګ او تعبیـر ورکـوي، دا ډول اشـخاص، چې اکثـره یې زورواکي او د سیاسـي ډلـو ټپلو غـړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه د دې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پـر وړاندې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثـره وخـت د هغـو اشخاصـو او ډلـو لـه خـوا وي، چـې پـه تېـر کـړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونـه یې مطرح کړي دي.

مثبـت غبرګونونـه اکثـره د ولـس دمشـرانو ، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون پـه دغسـې سـختو اغزنو او تنګو شـرایطو کـې بیـا هم خپـل فرهنګي، سیاسـي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس پـه مسلسـل ډول ګـورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسـې پـرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښـودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کـار نـه دی.استاد یـون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکـار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی،په پېښور کې

ketabton.com - The Digital Library

يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	دريم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننګيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ketabton.com - The Digital Library

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  دپوهنوال روستارتره کي اثر دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- دپښتاګون ترخنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
-ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷

ketabton.com - The Digital Library

- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او او سېلې هیله لرم.

په درناوي
وفاالرحمن وفا
کابل-افغانستان

ketabton.com - The Digital Library

də kitābuno pə wagmo ke

(In the breeze of the books)

By:

M. Ismael yoon

دخپرونولړ: (۲۷)

ISBN 978-9936-500-26-6

9 789936 500266 >

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English